

חוברת עזר
להוראת חומש בראשית

פרשת לך-לך

החוברת הופקה במיזם משותף של מינהל החינוך הדתי
מכללה ירושלים ותלמוד תורה מורשה
ע"פ תוכנית הלימודים בתורה של בית הספר היסודי הממלכתי דתי

ירושלים עיה"ק, התשע"ב

©

פנימי - לא למכירה

כל הזכויות שמורות
מותר להעתיק ולצלם ללא מטרות רווח

תלמוד תורה מורשה ירושלים
ת.ד 34055 ירושלים, 91340

תוכן העניינים

5	פתיחה
פרק יב	
9	הליכת אברם לארץ בציווי ה'
21	ירידת אברם למצרים
26	המסרים העולים מפרק יב
פרק יג	
28	חזרת אברם לארץ ישראל והליכתו בה
30	המריבה בין רועי אברם לרועי לוט ופרידת לוט מאברם
34	הבטחת הארץ לאברם
36	המסרים העולים מפרק יג
פרק יד	
38	מלחמת ארבעת המלכים נגד החמישה
41	מלחמתו של אברם במלכים והצלתו את לוט
45	דברי אברם ומעשיו לאחר הניצחון על ארבעת המלכים
48	המסרים העולים מפרק יד
פרק טו	
50	הבטחת ה' לאברם על השכר
51	הבטחת ה' לאברם על הבנים
54	הבטחת ה' לאברם על הארץ וכריתת ברית בין הבתרים
60	המסרים העולים מפרק טו

פרק טז

- 61 נתינת הגר לאברם וכפיות הטובה של הגר
- 66 בריחת הגר והתגלות המלאך אליה
- 67 חזרת הגר והולדת ישמעאל
- 68 המסרים העולים מפרק טז

פרק יז

- 71 הברית בין ה' לאברם ושינוי שמו של אברם
- 75 הציווי על ברית המילה
- 76 הברכה לשרי, שינוי שמה והבשורה על הולדת יצחק
- 78 אברהם מקיים את ברית המילה
- 80 המסרים העולים מפרק יז
- 82 סיכום פרשת לך לך

פתיחה

בסוף פרשת נח אנו נפגשים לראשונה עם אישיותו המופלאה של אברהם אבינו, בו בחר ה' להיות אב לעמו, ראש לכל הגוי הגדול, אשר עתיד לקבל את תורת ה' ולרשת את ארץ נחלתו.

אברהם אבינו הוא "האדם הגדול בענקים", כדברי חכמינו ז"ל על הפסוק בספר יהושע (טו, טו). דרכו בעבודת ה', תכונותיו ומידותיו המופלאות הולכות ונחשפות בפרשתנו ובפרשה שאחריה, פרשת וירא. ענק היה אברהם אבינו ביראת ה' ובאהבתו, עד כי העיד עליו הקדוש ברוך הוא בעצמו (כב, יב): "עֵתָה יִדְעֵתִי כִּי יִרְאֵ אֱלֹהִים אֶתָּה". הוא הזדרז לשמוע בקול ה', ללא עיכוב, התגבר כארי למלא אחר ציווי ה', אף הקשים ביותר, ועמד בכל הנסיונות.

ענקיותו של אברהם אבינו ניכרת גם במידותיו הטובות: אהבה גדולה רחש לכל בני האדם, אפילו לכנעניים; עינו הטובה ונדיבות לבו הביאוהו להיטיב לבריות בכל כוחו, בזריזות ובשמחה, כפי שניתן לראות מדרכו המיוחדת בהכנסת אורחים; כבוד גדול רחש לכל אדם באשר הוא; בגבורה גדולה גייס כוחות, גם במצבים קשים, כדי להיטיב ולעזור לאחרים הנתונים בצרה; מתוך ענווה גדולה היה רודף צדק ושלוש; ועוד ועוד. מידות אלו הן רק חלק מהגילויים המופלאים של תכונותיו הנעלות.

כ"עמודו של עולם" (לשון הרמב"ם הלכות עכו"ם א, ב), פעל אברהם אבינו בכל כוחו ללמד את בני האדם מהי יראת ה' ואהבתו ומהן המידות הטובות בהן ראוי לדבוק. הוא עמד מן העבר האחד ללא פחד ומורא ונלחם כארי למען מטרה זו, בעוד האנושות כולה עומדת מן העבר השני, שקועה באליליות וברוע, כדברי חכמינו ז"ל **בבראשית רבה**

(מב, ח): "ויגד לאברהם העברי... רבי יהודה אומר: כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד".

וכך כתב העץ יוסף שם: "כי כל בני תבל לא ידעו אז את ה' כי עבדו אלילים, רק אברהם הכיר את בוראו והוא לבדו היה לעבר אחד בעולם לעבוד את ה', וכל בני תבל לצד הוי".

בחכמה גדולה פעל אברהם אבינו, ובתבונה רבה הסביר לכל אדם כפי דעתו.

יחד עמו, מפגישה אותנו התורה, עם דמותה המופלאה של שרה אמנו, אשת אברהם, שהיתה שותפה מלאה לכל מפעל החיים של אברהם. אמנם התורה מצניעה את פעילותה, אך כמו אברהם, אף היא היתה חדורת אמונה ויראת ה' ופעלה ללא לאות להכניס עוד ועוד בני אדם תחת כנפי השכינה, וכפי שאמרו חכמינו ז"ל (הובא ברש"י יב, ה): "ואת הנפש אשר עשו בחרן - אברהם מגייר את האנשים ושרה את הנשים". שרה אמנו היתה שותפה מלאה גם בהכנסת האורחים בסבר פנים יפות. היא גייסה את כל כוחותיה להיטיב עם הבריות, ולדאוג לכל צרכיהם בשמחה ובזריזות.

דרכם ופועלם של אברהם אבינו ושרה אמנו הם בבחינת "מעשה אבות סימן לבנים", ואנו מצוויים לעסוק בתורתם, בגדולתם ובמידותיהם, כפי שאומר הנביא ישעיהו (נא, א-ב):

"הִבִּיטוּ אֶל צוּר חֲצֵבְתֵּם וְאֶל מְקַבַּת פֹּר נִקְרְתֵּם, הִבִּיטוּ אֶל אֲבְרָהָם אֲבִיכֶם וְאֶל שָׂרָה תְּחוּלְלֵכֶם, כִּי אֶחָד קָרָאתִיו..."

הרב צבי יהודה קוק בשיחותיו, נהג להדגיש פסוקים אלו, וכך היה אומר (שיחות הרצי"ה לספר בראשית, עמ' 124): "זה [הפסוק בישיבה] נאמר בלשון ציווי: הביטו, הסתכלו, התבוננו. אתם מצוויים ללמוד על אברהם אבינו באופן מיוחד. איך לומדים על אברהם אבינו? מתוך הפרשיות המיוחדות לאברהם אבינו".

פתיחה

הלימוד על אבותינו ואמותינו מחזק בקרבנו את ההערכה כלפיהם, ומשפיע על רצוננו ללכת בדרכם ולהתעלות לאור מידותיהם הטובות. ככל שנעלה ונחיה את אותן מידות וערכים, כך נוכל להקרין לילדים את אישיותם המופלאה של אבותינו ואמותינו ונחזק את רצונם הטהור להתחקות אחריהם.

פרק יב

בפרקנו שני נושאים עיקריים:

1. הליכת אברם לארץ בציווי ה'
2. ירידת אברם למצרים

הליכת אברם לארץ בציווי ה' (פסוקים א-ט)

בפסוקים אלו נדגיש שישה עניינים עיקריים: צדקותם ופעילותם של אברם ושרי בחרן, אהבת ה' לאברם, הבטחות ה' לאברם, שמיעת אברם בקול ה', השפעת אברם על הבריות ואהבת אברם לארץ ישראל.

צדקותם ופעילותם של אברם ושרי בחרן

על מנת לקבל תמונה רחבה על אישיותו של אברם אבינו נספר לילדים על מעשיהם של אברם ושרי בחרן, עוד לפני שה' דיבר עם אברם, כפי שלימדונו חכמינו ז"ל בגמרא ובמדרשים, ובעקבותיהם מפרשי התורה.

על הפסוק: "עֵקֵב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבְרָהָם בְּקוֹלֵי..." (בראשית כו, ה), אמרו חכמינו בגמרא (נדרים לב ע"א): "בן שלוש שנים הכיר אברהם את בוראו... חושבניה, מאה ושבעין ותריין (וכך חשבוננו: 172)".

וכתב רש"י שם: "רהבי משמע (כך משתמע בפסוק): 'עקב' - כמנין עק"ב שנים (172 שנה), 'שמע אברהם בקולי'. וכל שנותיו היו קע"ה (175), אלמא (מכאן) - בן שלוש שנים הכיר את בוראו".

מהגמרא ומרש"י אנו למדים שאברהם הכיר את בוראו בגיל צעיר וכן שאברהם עבד את ה' מאז ילדותו, שהרי הפסוק רומז שאברהם שמע בקול ה' 172 שנים.

אברם לא רק עבד בעצמו את ה', אלא אף השפיע על אחרים להכיר את ה', וכך דרשו חכמים **בבראשית רבה** (לט, יד), על המילים "וְיָאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחַרְזָן" (פסוק ה): "אמר רבי אלעזר בר זימרא: אם מתכנסין כל באי העולם לברוא אפילו יתוש אחד, אינן יכולין לזרוק בו נשמה, ואת אמר 'את הנפש אשר עשו'? אלא אלו הגרים שגידרו [אברם ושרה]".

הרמב"ם בהלכות עכו"ם (א, ג) מתאר את דרך ההשפעה של אברהם אבינו על בני דורו. וכך כתב:

"כיון שהכיר [אברהם את בוראו] וידע, התחיל להשיב תשובות על בני אור כשדים ולערנך עמהם [ויכוחים] ולומר שאין זו דרך האמת שאתם הולכים בה. ושיבר הצלמים, והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לאלוה העולם ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך. כיון שנבר עליהם בראיותיו, ביקש המלך לחרגו, ונעשה לו נס ויצא לחרן, והתחיל לעמוד ולקדוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד. והיה מהלך וקורא, ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה, עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא... וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו, היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירנהו לדרך האמת. עד שנתקבצו אליו אלפים ורכבות והם אנשי בית אברהם..."

לאור דברי הרמב"ם נתאר בפני הילדים את פעילותו המופלאה של אברם תוך שימת דגש על מספר נקודות:

א. אהבת ה' הגדולה של אברם, אשר מכוחה בא רצונו העז להודיע לבריות את מציאות ה'.

ב. המאמצים הרבים שעשה אברם כדי לקרב את הבריות אל ה'.

ג. המאמץ הרב של אברם במלחמתו למען האמת, אף תוך סיכון חייו.
ד. ההצלחה הגדולה של אברם להשפיע על אלפים ורבבות בני אדם.
מדברי הרמב"ם לנו למדים שאברם לימד את הבריות שני דברים עיקריים:

א. מציאות ה'.

ב. שרק לה' לבדו ראוי לעבוד ולהשתחוות.

בפני הילדים נדגיש את הנקודה השנייה, שראוי לעבוד ולהשתחוות לה' לבדו, מפני שאמונתם של הילדים בה' תמימה היא, ואין צורך להשמיע באוזניהם ויכוחים שהתנהלו בין אברם לבני דורו על אמיתות מציאות ה'.

לא נאריך בסיפורים על מלחמתו של אברם בפסלים, מפני שכל ענין עבודת הפסלים רחוק מעולמם של הילדים ואפילו מוזר בעיניהם, וכן, כשיטה, אין לנו מאריכים בדברים שאינם כתובים בפסוקים.

לסיום הקדמתנו על צדקותם ופעילותם של אברם ושרי בחרן, נאמר שאברם אבינו הכיר את בוראו ועבד אותו, ויחד עם זאת היה איש חסד מלא אהבה לבריות, כפי שנאמר **בשיר השירים רבה** (א, ג): "ומה תלמוד לומר 'אשר עשו בחרן', מלמד שהיה אברהם אבינו מכניסן לביתו, ומאכילן, ומשקן, ומאחיבן, ומקרבן, ומגירן, ומכניסן תחת כנפי השכינה".
ובמדרש רבה (שם) מובא עוד שאברהם היה מתפלל על העקרות והחולים ודואג לכל צרכיהם.

ציווי ה' לאברם ללכת לארץ ישראל

נאמר בפסוק א': "ויאמר ה' אל אַבְרָם"

כאן נציין שדיבור ה' עם אדם הוא דבר מיוחד, ודיבור ה' עם אברם מראה על האהבה המיוחדת של ה' אליו.
אהבתו של ה' לאברם לא נבעה מצדקותו וממעשיו הטובים, כפי שלמדנו **המהר"ל** (נצח ישראל פרק יא):

"...אבל באברהם לא היה בחירה פרטית, רק באומה ישראלית, שהם זרעו... ובחירה כמו זאת אין תולה במעשה כלל... וכיון שלא נזכר צדקת אברהם קודם שאמר לו: 'לך לך מארצך', לא היה זה [הבחירה באברם] בשביל צדקת אברהם, עד שתאמר אם בטל דבר בטל האהבה..."

כלומר, ה' לא בחר באברם בגלל צדקותו ומעשיו הטובים, שאם כך אזי אם היו ישראל חוטאים היתה בטלה הבחירה, אלא ה' בחר באברם בתור יסוד לעם ללא תנאי, ובמילים אחרות: ה' יצר את אברם כיצירה מיוחדת, כגרעין לעם כולו.

לא נדבר עם הילדים בשפה זו כיוון שהיא עמוקה ומופשטת והילדים אינם בשלים להבינה, אך נאמר להם שה' ברא בעולמו בני אדם שונים וכן עמים שונים, והוא רצה שיהיה לו עם מיוחד שהוא יהיה לו לאלוקיו, ובחר באברם להיות אבי אומה זו.

"לך לך מארצך..."

נדבר עם הילדים על הקשיים שהיו לאברם בציווי זה, ועל התגברותו עליהם מתוך אהבת ה' ויראתו ורצונו העז למלא אחר ציווי ה'. חכמינו **במסכת אבות** (פרק ה, משנה ג) אמרו: "עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו עליו השלום, ועמד בכולם, להודיע כמה חיבתו של אברהם אבינו עליו השלום".

הנסיון הראשון, מתוך עשרת הנסיונות שנסה ה' את אברהם, היה הציווי המופיע בפסוקנו: "לך לך מארצך..." אברם נצטווה לעזוב את ארצו וללכת לארץ שאיננו מכיר, וכדברי הרמב"ם (פירוש המשניות שם): "[הנסיון] הראשון: הגירות, באמרו יתברך: 'לך לך מארצך וגו'', וכפי שכתב רש"י (שם): "ולא הרחר אחר מדותיו יתברך מרוב אהבתו".

על פי דברים אלו נאמר לילדים שה' ניסה את אברם, אך נתמקד בעיקר בגדלותו של אברם בשמיעתו בקול ה', למרות הקושי שבציווי, מכיוון שעיקר עיסוקנו בפרשיות אלו הוא הלימוד על מידותיו הטובות של אברם אבינו ולא על הנסיונות שניסהו ה'.

"אַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ"

נביא את דברי רש"י שכתב: "לא גילה לו הארץ מיד, כדי לחנכה בעיניו". כלומר כאשר מסתירים מקום מסוים מן האדם הוא מבין שהמקום הוא מקום מיוחד, וההסתרה גורמת לו להשתוקק להגיע אל המקום ולראותו.

הבטחות ה' לאברם

בפסוקים ב-ג' אנו נפגשים עם הבטחות ה' לאברם, הבטחות שביסודן טמונה אהבת ה' לאברם. אמנם הבטחות אלו נאמרו בשני פסוקים קצרים, אך הן מקפלות בתוכן את הברכות כולן.

נאמר בפסוק ב': "וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גָדוֹל"

נפרש את המילים "לְגוֹי גָדוֹל" בשני מובנים: הראשון - עם רב, והשני - עם חשוב, וכפי שנאמר **במדרש רבה** (לט, יא): "אמר לו [ה' לאברם]: אותה אומה שכתוב בה 'כי מי גוי גדול', אני מעמיד ממך [מאברם]". והסביר **העץ יוסף**: "מה שנאמר: 'וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גָדוֹל', היינו גדול במעלת החשיבות, והוא 'גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו'". כלומר כוונת ה' במילים "גוי גדול", להבטיח לאברם שיצא ממנו עם נכבד וחשוב, שה' יהיה קרוב אליו, כפי שנאמר **בחומש דברים** (ד, ז): "כִּי מִי גוֹי גָדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו בְּה' אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קְרָאנוּ אֵלָיו".

"וְאֶבְרַכְךָ וְאֶגְדְּלֶה שְׁמֶךָ וְהָיָה בְּרָכָה"

כתב רש"י: "ואברכך - בממון".

נדבר עם הילדים על השימוש החיובי של אברם בכסף; כדי להתקיים, וכן כדי לסייע לו במעשי החסד והכנסת האורחים.

"וְאֶגְדְּלֶה שְׁמֶךָ" - יכבדו אותך העמים, וכפי שכתב הרמב"ן בהמשך (כג, יט): "להודיע חסדי ה' עם אברהם, שהיה נשיא אלקים בארץ אשר בא

לגור שם, והיה יחיד, וכל העם היו קוראים לו אדוני... וגם בחייו קיים לו 'ואגדלה שמך'."

והנצי"ב **בהעמק דבר** הוסיף, שאף העמים יכבדו את אמונתו: "...שאפילו מי שלא ירצה לעמוד באמונתו [של אברם], ידע ויבין כי אמונת אברם לאל עליון גדולה."

נסביר שאברם לא חיפש כבוד, אך הכבוד שרחשו לו סייע לו שלא ביזוהו ולא הפריעו לו בעבודת ה'. כבוד זה אף עזר לו לקרב את הבריות אל האמונה, כפי שכתב הרמב"ן:

"...שעשו אנשי אור כשדים עמו רעות רבות על אמונתו בקדוש ברוך הוא, והוא בורח מהם ללכת ארצה כנען ונתעכב בחרן. אמר לו [ה'] לעזוב גם אלו [את אנשי חרן] ולעשות כאשר חשב מתחילה [לבוא לארץ ישראל], שתהיה עבודתו לו וקריאת בני אדם לשם ה' בארץ הנבחרת, ושם יגדל שמו ויתברכו בו הגויים ההם, לא כאשר עשו עמו באור כשדים, שהיו מבזין ומקללים אותו ושמו אותו כבוד או ככבשן האש."

"וְהָיָה בְּרָכָה"

נסביר על פי רש"י: "הכרכות נתונות בידך. עד עכשיו היו בידי, ברכתי את אדם ואת נח ואותך, ומעכשיו אתה תברך את אשר תחפוץ". נדגיש את גודל אהבת ה' לאברם, עד כדי כך שנתן בידו את כח הברכה.

נאמר בפסוק ג: "וְאַבְרָהָם מְבָרְכֵיךָ וּמְקַלְלֵיךָ אָאָר"

נסב את תשומת לב הילדים לשינוי הלשון בפסוק, בין יחיד ("מקללך") לרבים ("ומברכיך"), ומתוך כך נבוא לדבר על כך שבארץ ישראל לא רבים יקללו את אברם, אבל יתכן שיהיו יחידים. וכך כתב הכלי יקר: "ומה שנאמר 'מברכיך' בלשון רבים, 'ומקללך' בלשון יחיד, הורה כי רבים יברכוהו, אבל מקללים לא יהיו רבים אלא יחידים מוקצים ופחותים, כנמרוד וחבריו, שבמלה דעתם אצל כל אדם."

כאן נחזור ונדבר על האומץ של אברם להכריז על אמונתו בה' מבלי לפחד מתגובת הסובבים אותו.

"וְנִבְרָכוּ בְךָ כָּל מְשַׁפְּחַת הָאָדָמָה"

בהסבר מילים אלו נביא שני פירושים:

רש"י: "אדם אומר לבנו: תהא כאברהם".

כלומר כשאנשים ירצו לברך את בניהם, יאמרו להם שיהיו כאברהם וילכו בדרכיו. דבר זה מורה על ההכרה של כולם בגדלותו וצדקותו של אברהם ומתוך כך שאיפתם ללכת בדרכיו.

תרגום ירושלמי: "ויתברכון בזכותך".

כלומר המילה "נברכו" פירושה הוא "יתברכו", שכל העמים יתברכו בגשמים ובדברים טובים בזכות אברם, וכך אמרו **במדרש רבה** (לט, יב): "הגשמים בזכותך, הטללים בזכותך".

ובעץ יוסף שם כתב: "זמשים דמל ומטר אבי כל הצלחות העולם... נקטינהו הבא [הזכירום כאן]".

כלומר באמת כל הברכות שיהיו לעמים יהיו בזכות אברם, אבל חכמינו ז"ל הזכירו דווקא את הגשמים משום שהם הברכה הנצרכת ביותר.

נחזור ונשנן את שלושת הפסוקים הראשונים של פרשתנו, בהם אנו למדים על אהבתו הגדולה של ה' לאברם.

אברם שומע בקול ה'

נאמר **בפסוק ד:** **"וַיִּלֶךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵי ה'... וְאַבְרָם בֶּן חָמֵשׁ שָׁנָיִם וְשִׁבְעִים שָׁנָה בָּצֵאתוֹ מִחָרָן"**

נבקש מהילדים להעלות את הקשיים שבמעשהו זה של אברם, והם:
א. עזיבת בית אביו וכל משפחתו ועזיבת ארץ מולדתו.

ב. הליכה בלי לדעת לאן, וכפי שכתב אור החיים: "שלא הודיעו המקום אשר יבוא שמה, ואף על פי כן הלך מארצו וסמך על מה שיודיעהו ה' כשירצה, מבלי חשוב לומר איך אצא מהעיר קודם שאדע המקום, וזה נסיון גדול".

ג. הליכה ארוכה לארץ אחרת.

ד. הליכה בגיל מבוגר, וכפי שכתב המלבי"ם: "הנם שהיה זקן ויושב בארץ הזאת ימים רבים, שמע לדבר ה'".

נוסיף ונאמר, שלמרות הקשיים שעמדו לפניו, אברם לא התעכב אלא מיד שמע בקול ה', וכפי שכתב אור החיים:

"אכן כוונת הכתוב להודיע חיבתו של אברם, שלא נתעכב אפילו שעה אחת, אלא בנמר דברי ה': 'לך לך', תבך 'וילך אברם', ולא נתעכב לשום סיבה, ועזב את אביו ומולדתו, שיעור תיבת כ"ף - "כאשר" [כוונת האות כ"ף שבמילה "כאשר"] - הודעת הזמן, שהיה סמוך לדבר ה' אליו".

כלומר, לפי פירוש אור החיים, המילה "כאשר", פירושה לא רק "כמו", אלא אף "מיד", והיא באה ללמדנו על זריזותו של אברם לקיים את ציווי ה'.

נפגיש כאן את הילדים עם הזריזות הגדולה של אברם, לקיים את ציווי ה' למרות הקשיים הגדולים.

במילים "וְאַבְרָם בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִחָרָן" מגדילה התורה עוד יותר את מעשהו של אברם. בדרך כלל אדם זקן, שחי שנים רבות בארצו, קשה לו מאד לעזוב את מקומו וללכת לארץ אחרת, ואילו אברם לא נמנע מלעשות את ציווי ה' למרות גילו המבוגר.

נרחיב בלימוד פסוק זה כדי ללמד את הילדים על גדלותו של אברם, שעשה את רצון ה' על אף כל הקשיים.

נאמר בפסוק ה': "וַיִּקַּח אֲבָרָם אֶת שְׂרַי אִשְׁתּוֹ..."

בפסוק זה נדבר בשבחה של שרי, שאף היא עזבה את בית אביה ומולדתה והלכה אל מקום לא ידוע כדי למלא את רצון ה'. לכך מתווספת העובדה שקשיי הדרך קשים יותר לאישה מאשר לאיש. כמו כן נדבר על אהבתה הגדולה של שרי לאברם, שלא רצתה להיפרד ממנו, ונציין את האחדות ששררה בין אברם לשרי - שניהם עשו יחדיו באהבה את רצון ה'.

"וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחַרְוֹן"

רש"י כתב: "ופשומו של מקרא: עבדים ושפחות שקנו להם, כמו: 'עשה את כל הכבוד הזה'".

כלומר פירוש המילה "עשו", הוא קנו.

מפסוק זה ניתן ללמוד על הקשר המיוחד שהיה בין אברם לעבדיו, ועל כך שלקיחת אברם את עבדיו לא נעשתה בכפיה, כפי שעולה מדברי הרד"ק: "ויצאו ללכת - כולם היה להם נכון ללכת ארצה כנען עם אברם. וכן עשו".

נעלה את השאלה: מדוע הסכימו עבדי אברם לעזוב את ארצם ולנדוד עמו למרחקים?

נאמר, שכנראה הם אהבו אותו אהבה עזה ולא רצו לעוזבו.

נוסיף ונשאל את הילדים: מדוע אהבו העבדים מאד את אברם? נגיע עמם לתשובה, שאהבתם נבעה מאהבתו אליהם כאב לבנים, ודאגתו לכל מחסורם. רצון עז זה של העבדים להדבק באברם מובא בליקוטים בחומש רב פנינים (כד, לד):

"ויאמר עבד אברם אנכי - אליעזר בא להגדיל שבחו של אברם, ויאמר: איש כאברם להיותו [בגלל היותו] אהוב ונחמד לשמים ולבריות, אין צריך לקנות עבדים ושפחות במעות, אלא כל אדם יתרצה להיות לו עבד עולם... כי מי יזכה [כל אחד ירצה לזכות] להסתופף בצילו".

בעקבות כך נוכל לתאר לילדים את המפנה במצב עבדי אברם. כאשר הם היו תחת אדוניהם הכשדיים הם חיו חיי שפלות ועבודה קשה, לעומת זאת אצל אברם הם חיו חיי כבוד עם יחס מלא אהבה. יחס זה נוכל להזכיר ולתאר בכל מקום בספר בו מדובר על עבדי אברם או שפחות שרי וכמו למשל כאשר פרעה נותן לאברם עבדים ושפחות, וכן אבימלך).

אהבת העבדים לאברם והליכתם אחריו לארץ ישראל נבעו גם מכך שאברם לימד אותם דברי חכמה ויראת ה', וכפי שדרשו חכמים על פסוק זה, והביאם רש"י: "שהכניסן תחת כנפי השכינה". כיחס אברם לעבדיו כך היה יחסה של שרי לשפחותיה, כיחס אם לבנותיה. אף היא לימדה אותן דעת ה', כדברי חכמינו ז"ל, ששרי מגיירת את הנשים. כאן נשוב ונציין את הפעילות המשותפת של אברם ושרי, ששניהם פועלים ביחד ללמד דעת ה' לבני אדם.

"וַיֵּצְאוּ לְלֶכֶת אֶרְצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אֶרְצָה כְּנָעַן"

לפי דברי רש"י שהזכרנו בפסוק א', שה' לא גילה לאברם את שם הארץ אליה עליו ללכת כדי לחבבה בעיניו, יוצא שאברם הבין שארץ זו היא ארץ מיוחדת ונבחרת על ידי ה'. נתאר לילדים את ציפייתו של אברם לכל אורך הדרך, וכפי שהובא **בילקוט מעם לועז** (בראשית א עמ' רסז):

"זוה שלא גילה לו הקדוש ברוך הוא בבירור לאיזו ארץ ילך... כי בשעה שמבשרים לו לאדם בשורה טובה ואין מפרשים את מינה מחר, הרי עיניו ולבו תלויים ועומדים, והאדם אומר: מתי אדע מהי הבשורה הטובה. וכשאומרים לו, הוא שמח שמחה גדולה".

נביא גם את דברי חכמינו ז"ל **במדרש רבה** (לט, י):

"אמר רבי לוי: בשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהריים... ראה אותן [את אנשי ארם נהריים] אוכלין ושותין ופוחזין, אמר: 'הלוואי לא יהא חלקי בארץ הזאת', וכיון שהגיע [אברהם]

לסולמה של צור, ראה אותן [את אנשי צור] עוסקין בניכוש בשעת
הניכוש, בעידור בשעת העידור, אמר: 'הלוואי יהא חלקי בארץ
הזאת! אמר לו הקדוש ברוך הוא: 'לזרעך אתן את הארץ הזאת'."

כלומר, כאשר הגיע אברם לקצה של הארץ וראה אנשים עוסקים
ביישובו של עולם ועמלים בעבודת הארץ, ואינם מתבטלים כמו בארץ
ארם, קיווה שזו הארץ אשר עליה דיבר עמו ה'.
נדבר גם על השמחה של אברם בהגיעו אל הארץ ובהתהלכו בה, כפי
שנאמר **בַּתְּהִלִּים** (קב, טו): "כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבִנֶיךָ וְאֶת עֲפָרָה יַחְנְנוּ".

התגלות ה' לאברם

נאמר **בַּפְּסוּק ז'**: "וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנָה אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת
וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' הַנִּרְאָה אֵלָיו"

רש"י כתב, שבניית המזבח היתה "על בשורת הזרע ועל בשורת ארץ
ישראל".

כלומר אברם בנה מזבח כדי להודות לה' על שתי בשורות טובות
עליהן בישר לו ה':
א. שיהיו לו בנים.
ב. שיקבל את הארץ לנחלה.

בלימוד דברי רש"י אלו, נפגיש את הילדים עם מידת הכרת
הטוב של אברם, שהיא אחת המידות היסודיות בעבודת ה'.

נאמר **בַּפְּסוּק ח'**: "וַיַּעֲתֶק מִשָּׁם הַהָרָה מִקֶּדֶם לְבֵית אֵל וַיֵּט אֶהְלֵה"

במילים "וַיֵּט אֶהְלֵה", נדבר על אהבתו הגדולה של אברם לשרי; אברם
נטה את האהל שלה תחילה, וכפי שכתב רש"י: "אהלה כתיב, בתחילה
נמץ את אהל אשתו, ואחר כך את שלו".

"בית אל מים והעי מקדם"

אברם מיקם את אהלו בין שתי הערים, בית אל והעי, כדי להאכיל את עוברי הדרכים הרבים שהולכים מבית אל לעי. דבר זה ניתן ללמוד מדברי רש"י בהמשך (כ, א), על הפסוק "וַיֵּשֶׁע מִשָּׁם אַבְרָהָם אֶרְצָה הַנְּגַב", שכתב: "כשראה [אברהם] שחרבו הכרבים [ערי סדום] ופסקו העוברים ושבים, נסע לו משם". מדבריו עולה שאברהם תכנן את מושבו על פי עוברי הדרכים, כדי שיוכל להאכילם ולהשקותם.

נוכל לתאר לילדים את קבלת הפנים שערך אברם לאורחיו, כמופיע בפרשת וירא: "וַיֵּשֶׁע אֱשֶׁל בְּבֵאֵר שְׁבַע" (כא, לג) שנטע אילן לפירות ולצל ואף פרדס להביא ממנו פירות לאורחים בשעת סעודתם, וכן בנה פונדק (מלון) להלין שם את עוברי הדרכים, כפי שכתב שם רש"י.

נוסיף ונאמר שהיתה לאברם כוונה נוספת בהקמת האהל בין שתי ערים גדולות, מקום בו מצויים עוברים ושבים, ללמד את עוברי הדרכים לקרוא בשם ה', כפי שכתב הספורנו, שאברם מיקם את אוהלו "בין שתי עיירות גדולות, למען ירכו הבאים לשמוע בקראו בשם ה'". מדברים אלו אנו למדים, שאברם הכניס והאכיל את אורחיו ואף הודיע ולימד אותם להודות לה' ולברכו, וכפי שנאמר בפסוק הבא.

"וַיְבִן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה'"

בהבנת המילים "וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה'", יש להסביר למי פונה קריאה זו? אונקלוס תרגם: "וצלי בשמא דה'", כלומר התפלל לה'. אולם הרמב"ם, שהזכרנו לעיל, פירש "ויקרא" - קרא בשם ה' בדברי אמונה לפני הבריות ולימודם, וכך כתב: "והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד... עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא, שנאמר: 'ויקרא בשם ה' אל עולם...". גם הרמב"ן כאן פירש כרמב"ם, ש"ויקרא" הוא מלשון הודעת אמונת ה': "והנכון שהיה קורא בקול גדול שם לפני המזבח את שם המודיע אלהותו לבני אדם... ועתה כשכא בארץ הזאת... היה למוד ללמד ולפרסם האלקות...".

נביא לילדים את שני הפירושים: **האחד** - שהתפלל לה', **והשני** - שלימד את הבריות אמונה בה'.

נאמר **בפסוק ט**: "וַיֵּסַע אַבְרָם הַלֹּךְ וְנֹסֵעַ הַנְּגִיבָה"

נאמר שאברם נסע ממקום למקום בארץ מרוב חיבתו אליה.

ירידת אברם למצרים (פסוקים י-כ)

נאמר **בפסוק י**: "וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיִם לְגֹר שָׁם"

מדברי חכמינו ז"ל מתבאר, שירידתו של אברם למצרים מעידה על שבחו של אברם. וכך כתב רש"י: "ויהי רעב בארץ - באותה הארץ לכרה [היה רעב], לנסותו אם יתרחק אחר דבריו של הקדוש ברוך הוא, שאמר לו ללכת אל ארץ כנען ועבשיו משיאו לצאת ממנה".

על המשנה באבות (ה, ג), המדברת על עשרת הניסיונות בהם התנסה אברם, כתבו המפרשים, שאחד הניסיונות היה הרעב, **והרמב"ם** שם הוסיף: "וזה נסיון גדול".

נדבר עם הילדים על הקושי שהיה לאברם בדבר, לעזוב את הארץ שהלך אליה ימים רבים, ציפה לה, שמח לגור בה, והתהלך בה, ועתה נאלץ לעזוב אותה, וכפי שכתב **הרלב"ג**:

"זכר שכבר היה רעב בארץ כנען אשר היה שם אברם, וירד אברם מצרימה, לא להשתקע שם אלא לגור. כי לא היה יכול אז לעמוד בארץ כנען, אשר היא הארץ הנבחרת, לפי שהרעב הוא כבוד מאד בארץ".

גם ה**נצי"ב** הלך בדרך הרלב"ג, והסביר שאברם לא עזב את הארץ מיד כשהתחיל הרעב, אלא רק כשלא היתה לו ברירה. וכך כתב: "להודיע שכל עוד שהיה אפשר למכור רכושו ולכמוח בה' - עשה, עד שמכל מקום כבד עליו הרעב...".

אמנם הרמב"ן פירש אחרת, אך אנו בשלב זה נלך בדרכם של רש"י והרלב"ג, וכפי פשוטם של הפסוקים. לאור זאת נתאר לילדים כיצד עשה אברם מאמצים רבים כדי להישאר בארץ, ובכל פעם כשנגמר לו הכסף מכר דבר נוסף, עד שנותר ללא רכוש והיה בסכנת רעב ונאלץ לעזוב את ארץ ישראל. עם זאת, נציין את הצער שהיה לאברם בעזובו את הארץ.

בלימוד זה נדגיש לילדים את אהבת הארץ של אברם והרצון להישאר בה למרות הקשיים.

נאמר בפסוק יג: "אמרי נא אחתי את"

למרות צדקותו הגדולה של אברם שהיה איש ישר וכל דיבורו אמת, כאן שינה מן האמת מפני הסכנה. ננצל הזדמנות זו להשמיע לילדים את חשיבות הזהירות מהסכנה, ואף את ההיתר לשנות מן האמת בשעת סכנה, כאשר הדבר נדרש.

"למען ייטב לי בעבורך"

נסביר פסוק זה כרד"ק, הן בגלל שפירושו מתאים יותר לפשוטו של מקרא והן בגלל הטעם המצויין בדבריו, וכך כתב:

"למען ייטב לי - פירושו: והיתה נפשי בעבורך ובגללך, פירושו: [ייטב לי] בעבור דברך, שתאמרי אחותי את, והטובה - שלא יהרגו אותי, כי לא נתכוון אברם שיעשו עמו טובה אחרת [שיתנו לו מתנות], אף על פי שאמר: 'ולאברם היטיב בעבורה' (פסוק טז), הוא לא נתכוון לכך, חלילה לו שיתכבד בקלונה, כי קלונה יהיה קלונו".

כלומר כוונת אברם במילים "למען ייטב לי" היתה, שתהיה לו טובה שלא יהרגוהו - 'וחיתה נפשי'. הרד"ק אינו מפרש שאברם התכוון שיעשו לו טובות, משום שעלול להשתמע מכך שאברם רצה ליהנות מכך שאשתו נתונה בצרה בבית פרעה.

נציין את חכמתו של אברם אבינו, שצפה את התנהגותם הקלוקלת של המצרים ומצא פתרון להינצל ממוות בכך שבקש משרי לומר שהיא אחותו, וכדברי הרלב"ג: "החריצות לקחת עצה בדברים מרם הנעתם... הלא תראה שאברם השלם השתדל לקחת עצה קודם שנכנס למצרים במה שאפשר שיקרה לו מהרע מצד יופי אשתו".

שרי בבית פרעה

נאמר בפסוקים יד-טו: "וַיְהִי כִּבּוֹא אַבְרָם מִצְרָיִם וַיֵּרְאוּ הַמִּצְרַיִם אֶת הָאִשָּׁה כִּי יָפָה הִוא מְאֹד וַיֵּרְאוּ אֹתָהּ שְׂרֵי פְרֹעָה וַיְהַלְלוּ אֹתָהּ אֵל פְּרֹעָה"

נשמיע דברי ביקורת על המצרים ועל פרעה, שהתעניינו בנשים לצורך תאוותיהם החומריות, ולא דאגו להיטיב עם אברם ושרי, שבאו מדרך ארוכה.

רעיון זה נלמד מדברי הגמרא במסכת בבא קמא (צב ע"א): "...אכנסאי [אורח] שבא לעיר - על עסקי אכילה ושתייה שואלים אותו או על עסקי אשתו שואלין אותו. אשתך היא? אהותך היא?".

גמרא זו עוסקת בהתנהגותם של אבימלך והפלשתים (המופיעה בפרשת וירא), ומבקרת את אבימלך שהתעניין בשרי במקום לדאוג להכנסת האורחים החדשים - אברם ושרי. כעין זה נאמר גם על פרעה והמצרים.

בדברים אלו נדגיש לילדים את הדאגה והרגישות לבני אדם שבאים למקום זר ואין להם את צרכיהם.

"וַתִּקַּח הָאִשָּׁה בֵּית פְּרֹעָה"

גם כאן נשמיע דברי בקורת על פרעה ושריו, שלקחו את שרי בכח וכך משמעות המילה "וַתִּקַּח" ולא שאלו אותה אם היא מסכימה או רוצה בכך.

כמו כן נדבר על אהבתה של שרי לאברם. שרי שמעה בקולו ואמרה למצרים שהיא אחותו, על אף שסיכנה את עצמה בכך, שכן עלולה היתה להילקח לבית פרעה, כפי שאכן קרה. בפסוק לא מתואר מה עבר על שרי באותו הלילה וכן על אברם, ובודאי היו שניהם בצער רב, אולם חכמינו ז"ל מלמדים אותנו שבלילה זה שרי התפללה לה', וכך אמרו **בבראשית רבה** (מא, ב):

"וכל אותו הלילה היתה שרה שמוחה על פניה ואומרת: רבון העולמים, אברהם יצא בהבטחה [שתשמור עליו, שנאמר: "ואברכה מברכך..."], ואני יצאתי באמונה ["האמנתי ובטחתי בך, אף על גב שלא הבטחתני" - מתנות כהונה], אברהם יצא חוץ לסירה [לצרה], ואני בתוך הסירה".

נספר לילדים על תפילתה של שרי ובכך נחזק את הילדים להתפלל לה' בעת צרה.

נאמר בפסוק טז: "וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בְּעִבְרָה"

נסביר שאברם לא רצה לקבל מתנות אלו, מפני שהם ניתנו בעבור שרי והוא לא רצה ליהנות על חשבון צרתה ועלבונה, כפי שרואים מדברי הרד"ק שהבאנו לעיל (פסוק יג).

"וַיְהִי לוֹ צָאן וּבָקָר וְחֲמֹרִים וְעֶבְדִּים וְשִׁפְחָת..."

נתאר כאן שוב (כפי שהזכרנו בפסוק ה') את השינוי הגדול במצב העבדים והשפחות בעוברם מאדוניהם המצרים לאברם.

עונש פרעה ושילוח אברם

נאמר בפסוק יז: "וַיִּנְגַע ה' אֶת פְּרִעָה נְגָעִים גְּדֹלִים... עַל דְּבַר שְׂרָי"

נפרש את המילים "על דבר שרי" כפשוטן - בגלל מה שארע עם שרי, וכפי שכתב האבן עזרא: "כמו בעבור, והטעם על זה הדבר". וכך פירש גם הרמב"ן.

הרמב"ן הוסיף שהנגעים באו גם בזכות אברם: "כי בעבור החמם שעשה לשרה גם לאברהם, ובזכות שניהם באו עליו הנגעים הגדולים ההם".

נדגיש כאן את אהבתו הגדולה של ה' לאברם ולשרי. ה' שמר עליהם שלא יאונה להם כל רע, ואף העניש את פרעה ועשה לכבודם פלאים החורגים מדרך הטבע.

נאמר בפסוק יח: "וַיִּקְרָא פְרֹעֶה לְאַבְרָם וַיֹּאמֶר מַה זֹאת עָשִׂיתָ לִּי..."
נשמיע דברי בקורת על פרעה, שכלל לא התנצל בפני אברם ושרי על מעשהו הנבזה, ואף העז לכעוס על אברם.

המסרים העולים מפרק יב

הליכת אברם לארץ בציווי ה':

1. אהבת ה' לאברם - ה' דיבר אתו והבטיח לו הבטחות גדולות.
2. אהבת ה' של אברם ושרי - לימדו את הבריות לדעת את ה'.
3. אהבת הבריות - אברם רצה שהבריות כולן יכירו בטוב ה'.
4. הודעת שם ה' באומץ וללא מורא - אברם הודיע שם ה' לרבים, על אף שהיו לו אויבים.
5. שמיעה בקול ה' - אברם ושרי קיימו את ציווי ה' מיד, ללא כל הרהור.
6. התגברות על הקשיים כדי לשמוע בקול ה' - אברם ושרי התגברו על כל הקשיים ועזבו את ארצם.
7. שותפות מופלאה של אברם ושרי בכל מעשיהם - פעלו יחד לעשות את רצון ה'.
8. האהבה שבין אברם לעבדיו - עבדי אברם היו לו לתלמידים ובקשו ללכת בדרכו.
9. אהבת הארץ - אברם ושרי הלכו דרך ארוכה כשבלבם ציפיה גדולה להגיע למקום אשר בחר ה'.
10. הודיה לה' על טובותיו - אברם בנה מזבח והקריב קרבנות כדי להודות לה' על בשורת הזרע והבטחת הארץ.
11. האהבה הגדולה שבין אברם לשרי - אברם הקים את אהלה של שרה תחילה.
12. הודאת אברם לה' - אברם התפלל לה' בצד המזבח.

ירידת אברם למצרים:

1. אהבת הארץ של אברם - מכר את כל רכושו כדי להמשיך להתקיים בארץ.
2. הביטחון של אברם בה' - התאמץ להישאר בארץ ולבטוח בה'.
3. יראת ה' של אברם - עזב את הארץ בזמן הרעב וקיבל את הדין באהבה.
4. חכמתו של אברם - צפה את התנהגותם של המצרים ומצא פתרון להינצל ממות.
5. הדאגה הראויה לאורחים - ביקורת על המצרים שלא התעניינו בשלום אברם ושרי.
6. אהבת שרי לאברם - מילאה אחר בקשתו של אברם, על אף הסכנה שתלקח לבית פרעה.
7. תפילה בעת צרה - שרי התפללה לה' בהיותה בארמון פרעה.
8. אהבתו של אברם לשרי - אברם לא רצה ליהנות מהמתנות שקיבל, כי ניתנו לו בגלל צרתה של שרי.
9. אהבת ה' לאברם ושרי - ה' העניש את פרעה והביא עליו נגעים גדולים, בגלל התנהגותו כלפי אברם ושרי.
10. בקשת סליחה מאדם שנפגע - ביקורת על פרעה שלא נהג כך.

פרק יג

בפרקנו שלושה נושאים עיקריים:

1. חזרת אברם לארץ ישראל והליכתו בה
2. המריבה בין רועי אברם לרועי לוט ופרידת לוט מאברם
3. הבטחת הארץ לאברם

חזרת אברם לארץ ישראל והליכתו בה (פסוקים א-ה)

נאמר בפסוק א: "וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאַשְׁתּוֹ וְכָל אֲשֶׁר לוֹ..."

נדבר עם הילדים על ההבדל שבין הירידה מן הארץ, שנעשתה בצער, לבין העליה חזרה אל הארץ, שנעשתה בשמחה. נסביר שבגלל חשיבותה של ארץ ישראל, יציאה ממנה נקראת ירידה וחזרה אליה נקראת עליה.

נאמר בפסוק ב: "וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד בְּמִקְנֵה בְּכָסְף וּבַזָּהָב"

כתב הרמב"ן: "להודיע שלא גולו ממנו [המצרים מאברם] דבר מכל המתנות הגדולות שנתנו לו בעבור שרה שתהיה למלך, ולא אמרו: רימיתנו, ומתנה בטעות היא. וזה מעשה נס".

נביא לילדים את דברי הרמב"ן ונסביר שה' גרם למצרים לירא מאברם (כפי שכתב המלבי"ם, שפרעה היה ירא מעונשי ה'), לכן לא לקחו ממנו את המתנות.

נאמר בפסוק ג: "וַיֵּלֶךְ לְמִסְעָיו מִנֶּגֶב וְעַד בֵּית אֵל..."

את המילה "לְמִסְעָיו" מפרש רש"י כחזרה לאותם המקומות בהם עבר אברם בירידתו למצרים, וכך כתב: "כשחזר ממצרים לארץ כנען, היה הולך ולן באכסניות שלן בהם בהליכתו למצרים".

ומדוע עשה זאת אברם? לכך מביא רש"י שני פירושים:
א. "למדך דרך ארץ שלא ישנה אדם מאכסניא שלו".

כלומר אברם בחר לחזור וללון באכסניה בה לן בירידתו למצרים משום זהירותו בכבוד הבריות. הוא לא רצה שאנשים יחשבו שבעל המלון התנהג עמו שלא כהוגן ועל כן אינו שב ללון אצלו, וכפי שכתב המהר"ל, בפירושו גור אריה: "כדי שלא להוציא לעז על בעל הבית שראה בו דבר רע שלא ירצה להתארח אצלו".

ב. "דבר אחר: בחזרתו פרע הקפותיו".

כלומר, על פי פירוש זה, אברם חזר לבתי המלון בהם לן כאשר ירד למצרים, כדי לשלם את החוב על האוכל והשתיה שקיבל אז ולא היה לו ממה לשלם. מכאן אנו למדים על ישרותו הגדולה של אברם. על פי הסבר זה נדגיש באזני הילדים גם את ההערכה והאמון הרב שנתנו יושבי הארץ לאברם, שלא נמנעו מלהלוות לו והאמינו לו שיחזור וישלם להם (כך כתב בדברי דוד).

בלימוד דברי רש"י אלו נפגיש את הילדים עם הזהירות הנדרשת בכבודו של הזולת ועם מידת היושר בה ראוי לנהוג כלפי הבריות.

נאמר בפסוק ד: "אַל מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה שָׁם בְּרֵאשִׁיטָה וַיִּקְרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם ה'".

כתב האבן עזרא: "ובא אל מקום המזבח להודות לשם שבא בשלום".
נשאל את הילדים על אלו דברים הודה אברם לה' בשובו ממצרים, ונרחיב בעניין זה. בכך נחזק בקרב הילדים את חשיבותה של הכרת הטוב וההודאה כלפי ה'.

המריבה בין רועי אברם לרועי לוט ופרידת אברם מלוט (פסוקים ה-יג)

נאמר בפסוק ה: "וְגַם לְלוֹט הִהְלִיךְ אֶת אַבְרָם הֲיִיהָ צֶאֱן וּבִקֵּר וְאֶהְלִים"
כתב רש"י: "מי גרם לו זאת [מי גרם ללוט שיתעשר]? הליכתו עם אברם".

כאן נדבר על הברכה שה' מביא לבני אדם המתחברים עם הצדיקים, כפי שנאמר בגמרא ברכות (מב ע"א): "תבף לתלמידי חכמים ברכה".
כך אצלנו, כך אצל יעקב כשהגיע אל לבן, שם נאמר (ל, כז) "ויברכני ה' בגללך", וכך אצל יוסף בשעה שהגיע לבית פוטיפר, שם נאמר (לט, ה) "ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף".

נוסיף ונאמר, שלוט התברך גם בזכות שהתלווה לאברם ועזר לו, כדברי הרמב"ן (וט, כט): "כי לוט נתחסד עם הצדיק ללכת עמו לשוט בארץ כאשר ילך... כי לצוות [לחברה] שלו הלך, ולכן היה זכות להצילו...".

נאמר בפסוקים ו-ז: "וְלֹא נָשָׂא אֶתֶם הָאָרֶץ לְשֶׁבֶת יְחִדּוֹ כִּי הָיָה רְכוּשׁוֹם רָב וְלֹא יָכְלוּ לְשֶׁבֶת יְחִדּוֹ. וַיְהִי רִיב בֵּין רְעֵי מִקְנֵה אַבְרָם וּבֵין רְעֵי מִקְנֵה לוֹט...".

בתחילה נסביר לפי פשוטו של מקרא, שהרקע לריב היה רכושם הרב של אברם ולוט, שגרם לכך שלא היה די מקום למקנה של שניהם, כפי שנאמר בפסוק הקודם וכפי שכתב הרמב"ן: "ועל דרך הפשט היתה המריבה על המרעה, כי לא נשא אותם הארץ [את המקנה של שניהם], וכאשר היו מקנה אברהם רועה באחו, היו רועי לוט באים בגבולם ורועים שם".

לאחר מכן נוסיף שגם התנהגותם של רועי לוט גרמה למריבה, שכן רועי לוט היו רועים בשדות שאינם שלהם, כפי שכתב רש"י: "לפי שהיו רועיו של לוט רשעים, ומרעים בהמתם בשדות אחרים, ורועי אברם מוכיחים אותם על הגול".

המריבה בין רועי אברם לרועי לוט ופרידת אברם מלוט פרק יג

כלומר רועי אברם רבו עם רועי לוט מתוך ישרותם, והוכיחו אותם על התנהגותם השלילית.

פירוש זה של רש"י אינו עולה מפשט הכתוב, אולם נביא אותו לילדים מפני שיש בו מסר חשוב, שרועי אברם היו חדורים במידת היושר, אותה ספגו מאברם.

נרחיב ונדבר על גודל זהירותו של אברם מהגזל ונספר כיצד חינך את עבדיו לזמום את הבהמות וכפי שנאמר בהמשך, כשעבד אברהם, הולך לחפש אישה ליצחק: "ויפתח הגמלים..."!

פירושים אלו ילמדו את הילדים על חשיבות הזהירות בממון
אחרים.

נאמר בפסוק ח: **וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל לוֹט אֵל נָא תְּהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ...
כִּי אֲנָשִׁים אֲחִים אֲנַחְנוּ"**

נדבר על גדולתו של אברם שאהב את השלום מאד, ועל אף שלוט היה בן אחיו, הציע לו להיפרד מעליו כדי למנוע מריבה, וכפי שכתב הרלב"ג: **"שראוי להרחיק המחלוקת והמריבה כפי מה שאפשר. הלא תראה שאברם, עם היותו משתדל בכל עוז שיהיה לוט עמו... בחר הפרד לוט מעמו, להרחיק המחלוקת."**

נרחיב את הדיבור על הדרך בה נהג אברם בעת מחלוקת. הוא לא כעס על לוט, על אף שרועיו נהגו שלא כהוגן, אלא ניסה למצוא פתרון בדרך של השלמה, כפי שהמשיך הרלב"ג שם:

"שראוי שיהיה לאדם כח הסבל [סבלנות] שבו יוסרו הרבה ההיזקים [בעיות] הנופלים בין בני האדם... [כפי שלמדים] מסבלנות אברם, שלא כעס על לוט מפני שלא הוכיח את רועיו... והנה לוט היה לו להשיבו [לאברם]: 'לא אפנה מחבורתך, ואתה אדוני עשה בענין המקנה והמרעה כרצונך'."

פרק יג המריבה בין רועי אברם לרועי לוט ופרידת אברם מלוט

לוט לא גער ברועיו על התנהגותם השלילית. מכך הבין אברם שלוט אינו מוכן לקבל את דרכו, ושהוא להוט אחר רכושו גם אם הדבר מזיק לאחרים, ולכן בחר אברם להפרד מלוט.

למרות זאת, אברם לא כעס על לוט אלא דיבר עמו בכבוד. נבקש מהילדים להוכיח את הדבר מלשון הפסוקים (אברם הזכיר את המילה "נא" פעמיים - "אל נא תהי מריבה", "הפרד נא מעלי" וכן כינה את לוט "אחיו": "כי אנשים אחים אנחנו") ואחר כך נביא את דברי העקדת יצחק: "סיפר הכתוב בשבחו, כי לא גבה לבו להשליכו [את לוט] מעל פניו, כמו שראוי למעיו פניו ברבו ואלופו, אבל [אלא] הוא החל לקרוא בשלמו ולומר לו [לדבר עמו] בלשון רכה ותחנונים".

מעין זה כתב גם הרלב"ג: "כי הנה אברם לא רצה לשלחו מעל פניו [לגרשו בכעס] ולגעור בו, אבל [אלא] אמר לו בלשון רכה ותחנונים, הנה מריבת הרועים תסבב מריבה ביני ובינך".

בדברים אלו מתייחס הרלב"ג לשאלה מדוע אמר אברם "אל נא תהי מריבה ביני ובינך", הרי המריבה היתה בין הרועים בלבד, אלא שאברם חשש שמריבת הרועים תגרור גם מריבה ביניהם (כך כתב גם אור החיים).

נוסיף ונראה את צדקותו של אברם, שלא רק דיבר עם לוט בכבוד רב, אלא גם נתן לו לבחור ראשון את מקום מושבו, כדברי הרלב"ג שם: "ונתן הבחירה ללוט לבחור מהמרעה מה שירצה".

נרחיב בלימוד פסוקים אלו (ה-ט), כדי להרשים את הילדים מגדלות מידותיו של אברהם אבינו: אהבת שלום וזהירות ממריבה, כבוד לבריות ונכונות לוותר.

נאמר בפסוקים י-יא: "וַיֵּשָׂא לוֹט אֶת עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת כָּל כְּפַר הַיַּרְדֵּן כִּי כָּלָה מִשְׁקָה... וַיִּבְחַר לוֹ לוֹט אֶת כָּל כְּפַר הַיַּרְדֵּן וַיֵּסַע לוֹט מִקָּדְם וַיִּפְרְדוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו"

המריבה בין רועי אברם לרועי לוט ופרידת אברם מלוט פרק יג

נגנה את לוט על בחירתו, שהעדיף את החיים החומריים - ארץ משקה, גנות ופרדסים - על ההליכה עם אברם, שרבים רצו להדבק בו ולהסתופף בצילו, וכפי שכתב שם הרלב"ג: "והנה לוט היה לו להשיבו [לאברם]: 'לא אפנה מחבורתך, ואתה אדוני עשה בענין המקנה והמרעה כרצונך'". כלומר היה על לוט לקבל באהבה את הסדר שאברם יעשה בין קבוצות הרועים, כך שיחיו בשלום.

נאמר בפסוק יג: "וְאִנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לֵה' מְאֹד"

בפסוק זה גנותו של לוט מגיעה לשיא. לא רק שעזב את אברם, אלא אף בחר לגור בסדום שאנשיה רעים וחסאים לה' מאד, וכדברי רש"י: "ואף על פי כן לא נמנע לוט מלשכון עמהם".

התורה תמצתה בפסוק אחד ובקצרה את רשעת אנשי סדום, ולא סיפרה יותר על רשעתם ולא תיארה את אכזריותם וכפירתם בה'. גם אנו, בלמדנו פסוקים אלו, נקצר ברשעת אנשי סדום ולא נתאר ונפרט מעשי רשע ואכזריות שלהם.

כשיטה איננו מרבים להרחיב ולעסוק בשלילה אלא רק בתמצית, כפי שעולה מהקיצור של התורה ברשעותם של אנשי סדום, לצד בקורת נוקבת עליה. תיאור נרחב על מעשי סדום עלול לגרום לילדים פחדים ויחד עם זאת לתת מקום וכוח לרשעה, וכך כתב תלמידו הנאמן של הראי"ה קוק, הרב יעקב משה חרל"פ, במאמר טובים מאורות:
"כל עוד שתהיה התייחסות אל הרע יחס של מציאות, אפילו אם רק בציוור, אי אפשר על כל פנים לרצון להשתחרר ממנו... כל מה שישללו ממנו [מהרע] את המציאות, יותר מודרך הרצון... כל תוכן מגמתנו הוא אך להוסיף ולהגביר רצונות לטוב, כדי להמציא [לתת לו מציאות] את הטוב ולשכללו, ולתת לו קיום נצחי, ולשלול ולכמל כל רצון ונמיה למה שהוא היפך הטוב, כדי לשלול את כל קיום המציאות של הרע, בלי להשאיר לו שם ושארית".

הבטחת הארץ לאברם (פסוקים יד-יח)

פסוקים י"ד-י"ז מלמדים על אהבתו הגדולה של ה' לאברם. בפסוקים אלו מבטיח ה' לאברם ולזרעו את הארץ הנבחרת לכל מלוא גבולותיה עד עולם, וכן את ריבוי זרעו, עד כדי כך שלא יוכל להימנות. נרחיב בלימוד ובהבנת פסוקים אלו, ונשננס עם הילדים.

נאמר בפסוק יד: "וזה אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו שא נא עיניך וראה..."

נביא את דברי רש"י שכתב: "כל זמן שהרשע עמו, היה הדיבור פורש ממנו".

נסביר שלוט נקרא רשע ביחס לאברם הצדיק, וכל זמן שלוט הלך עם אברם ה' לא דיבר עם אברם.

נאמר בפסוקים טו-טז: "כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתגנה ולזרעך עד עולם. ושמת את זרעך בעפר הארץ... גם זרעך ימנה"

בפסוקים אלה מופיעה לראשונה ההבטחה לאברם ולזרעו על הארץ כולה, במלוא גבולותיה, וכן הבטחת ה' לאברם שזרעו יהיה רב מאד, כעפר הארץ.

נאמר בפסוק יז: "קום התהלך בארץ לארצה ולרחבה פי לך אתגנה"

נסביר כנצי"ב, שה' ציוה את אברם להתהלך בארץ כדי להראות לכל שהקדוש ברוך הוא נתנה לאברם ולזרעו, וכך כתב: "פעולת ההילוך עד מקום ראות עיניו היה אות לקנין".

ובגמרא בבא בתרא (ק ע"א) נאמר: "משום חניבותא דאברהם [בגלל חיבת ה' לאברם] הוא דקאמר לי הכי [ה' אמר לו: "קום והתהלך בארץ...], כדי שיהא נוח לכבוש לפני בניו".

ופירש רש"י: "דהוו להו [שיהיו בני אברם] כיורשין ולא כגזלנין, ולא יהיה רשות לשטן לקטרנן ולא פתחון פה לבעל מדת הדין (אומות העולם)". כלומר, ה' רצה שאברם יתהלך בארץ כדי שידעו כל האומות שה' נתן את הארץ לו ולזרעו ולא יערערו על כך וידרשו את הארץ מצאצאיו. הילוך זה יקל על בניו של אברם בהמשך הדורות, בבואם לנחול ולכבוש את הארץ.

נאמר בפסוק יח: "וַיֵּאָהֵל אַבְרָם וַיְבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֵי מִמְרָא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן וַיְבִן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה'"

נסביר שאברהם נטה את אהלו בשדותיו של האיש ממרא, שהיה איש טוב, כמו שכתב ר' אברהם סבע בספרו צרור המור: "שהיה איש מוכב... ונמטה [אברם] אהלו עם אנשים מוכבים, ומתחבר עמם ומתפלל אל השם".

המסרים העולים מפרק יג

חזרת אברם לארץ ישראל והליכתו בה:

1. אהבת ה' לאברם - ה' דיבר אתו, הבטיח לו הבטחות גדולות, ונהג עמו בדרך נס (פרעה לא לקח בחזרה את המתנות שנתן).
2. אהבת אברם ושרי לארץ ישראל - שמחת אברם ושרי לשוב אל הארץ.
3. זהירות בכבוד הזולת - אברם לן בחזרתו באותן אכסניות בהן לן בירידתו למצרים, כדי לא להוציא שם רע על בעליהן.
4. יושרו של אברם - דאג לפרוע את חובותיו כשעלה ממצרים.
5. הכרת הטוב והודיה לה' - אברם הלך למקום המזבח שבנה להודות לה' על שחזר בשלום.

המריבה בין רועי אברם לרועי לוט ופרידת אברם מלוט:

1. הברכה הבאה בזכות הצדיק - לוט התברך ברכוש בזכות התלוותו לאברם.
2. היושר של רועי אברם - רועי אברם נהגו בישרות והוכיחו את רועי לוט על הגזל.
3. החינוך ליושר בבית אברם - רועי אברם הוכיחו את רועי לוט על הגזל כפי שלמדו מאברם.
4. אהבת השלום - אברם הציע ללוט להיפרד, כדי למנוע את מריבות הרועים.

המסרים העולים מפרק יג

5. חשיבות הסבלנות והזהירות מהכעס - אברם לא כעס על לוט למרות ההתנהגות הקלוקלת של רועיו.
6. יחס של כבוד לבני אדם - אברם דיבר בכבוד אל לוט, למרות התנהגותו השלילית.
7. מידת הוותרנות - אברם נתן ללוט לבחור בראשונה את מקום המרעה של צאנו.
8. חשיבות הדבקות בצדיקים - ביקורת על לוט שלא נשאר במחיצתו של אברם.

הבטחת הארץ לאברם:

1. אהבת ה' לאברם - הבטחות ה' לאברם על ריבוי הזרע ונתינת הארץ לכל גבולותיה.
2. זכותנו על הארץ - קניין האבות והתהלכותם בארץ המובטחת.

פרק יד

בפרקנו שלושה נושאים עיקריים:

1. מלחמת ארבעת המלכים נגד החמישה
2. מלחמתו של אברם במלכים והצלתו את לוט
3. דברי אברם ומעשיו לאחר הניצחון על ארבעת המלכים

פרקנו עוסק במלחמת ארבעת המלכים נגד החמישה ובהצלת לוט בידי אברם. בפרק זה אנו נפגשים באחד הלימודים המופלאים על גדלותו של אברם אבינו: גודל אהבת הבריות שמילאה את לבו ומסירות נפשו למען הצלתם. נפגיש את הילדים עם גדלות זו תוך לימוד הפסוקים.

מלחמת ארבעת המלכים נגד החמישה (פסוקים א-יב)

הרקע למלחמה

פסוקים א' עד י' מתארים את המלחמה של ארבעת המלכים בעמי הארץ.

ארבעת המלכים המוזכרים בפסוק א' הם מלכי הצפון, מאזור בבל (אמרפל היה מלך שנער, היא בבל). ארבעה מלכים אלו כבשו ושיעבדו את חמשת מלכי כיכר סדום במשך שנים עשרה שנה (פסוק ד). לאחר שנים עשרה שנות עבדות פתחו מלכי ככר סדום במרד. המרד נמשך שלוש עשרה שנה (פסוק ד, ע"פ רש"י ושפתי חכמים). בשנה

הארבע עשרה למרד באו מלכי הצפון, ובראשם כדרלעמר, והיכו את כל העמים שהיו נתינים ועבדים למלכי סדום (פסוקים ה-ז, ע"פ הספורנו).

אחרי הצלחתם זו, יצאו חמשת מלכי הכיכר למלחמה כנגד מלכי הצפון (פסוקים ח-ט) בעמק השדים (שנקרא מאוחר יותר ים המלח). בפסוק י' מתואר ניצחונם של ארבעת מלכי הצפון על חמשת מלכי כיכר סדום.

נעלה באוזני הילדים את השאלה: מדוע התורה מתארת בהרחבה תיאור זה (מספר המלכים, השעבוד, המרד, הכאת העמים והמלחמה)? נסביר שהתורה רוצה להרשים אותנו בעוצמה הרבה שהיתה לארבעת מלכי הצפון, כרקע להבנת גבורתו של אברם אבינו המתוארת בהמשך הפסוקים. אברם לא חשש להיכנס עמם למלחמה למרות חוזקם, וכפי שכתב רש"י בפסוק ט': "ארבעה מלכים וגו' - ואף על פי כן [שהיו מלכי הכיכר חמישה] נצחו המועמים, להודיע שגבורים היו [ארבעת המלכים], ואף על פי כן לא נמנע אברהם מלרדוף אחריהם".

וכן כתב הספורנו: "...ובזה הודיע שהיו החמישה מלכים גדולים, והודיע גבורת הארבעה מלכים שנצחום, ומוזה נודע גדול גבורת אברהם...".

לאור זאת נדגיש את גבורתם של ארבעת המלכים בכל פסוק ופסוק.

מעמדם וגבורתם של ארבעת המלכים

בפסוק א' נדבר באופן כללי על גדלותם של ארבעת המלכים, שהיו מנהיגי מדינות גדולות.

נביא את דברי האבן עזרא שכתב: "ויהי בימי אמרפל מלך שנער - שהיה מפורסם למלך גדול בדורו, וגם אחרי כן".

בתרגום יונתן בן עוזיאל אנו למדים על מעמדו הרם של מלך גוים: "תדעל מלך גוים - מלכא דעממיא משתמעין ליה", מלך שהגויים שומעים

בקולו. כך משמע מהמשך הפסוקים גם לגבי שאר המלכים, ובפרט לגבי כדרלעמר.

בפסוק ב' נציין את אומץ לבם של ארבעת המלכים, שלא פחדו לצאת מול מספר מלכים רב מהם.

בפסוק ד' נצביע על גבורתו של כדרלעמר, ששלט והעביד את חמשת המלכים.

בפסוקים ה'-ז' נתאר את גבורת ארבעת המלכים, שהצליחו להכות עמים חזקים כרפאים, זוזים, אימים, חורי ואמורי. על חוזקם של ה"רפאים" כתב האבן עזרא: "שכל הרואה אותם ימות לבו [מפחד]", ו"האימים" הם מלשון אימה, כדבריו: "שיש מהם אימה".

נוסיף ונאמר שמפסוק זה נלמדת גם גבורתם של חמשת מלכי סדום, שהעבידו עמים חזקים אלו, כדברי הספורנו: "שהיו בולם עבדים לחמשה המלכים ונלחמו בעדם, ובוה הודיע שהיו החמשה מלכים גדולים, והודיע גבורת הארבעה מלכים שנצחום...".

בפסוק ח' נדבר על אומץ לבם של חמשת המלכים, שהעזו לצאת לקראת כדרלעמר וחבריו, על אף ניצחונם את עמי הארץ.

נסיים בפסוק י' תוך השלמת תמונת גבורתם הגדולה של ארבעת המלכים ותיאור ניצחונם המוחץ על חמשת המלכים.

במהלך לימוד פסוקים אלו ניתן לשאול את הילדים, כהכנה למעשהו של אברם, האם לדעתם יעז אדם על פני תבל להלחם במלכים גיבורים כאלו. בכך נכשיר את לבם להבנת גודל מעשהו של אברם.

נאמר בפסוק יב: "וַיִּקְחוּ אֶת לוֹט... וְהוּא יָשֵׁב בְּסֹדֹם"

כתב רש"י: "מי גרם לו זאת [שלקחו אותו]? ישיבתו בסדום".

נסביר שה' העניש את לוט בצרה גדולה זו, כי עזב את אברם ובחר לגור בעיר של רשעים.

מלחמתו של אברם במלכים והצלתו את לוט

(פסוקים יג-טז)

נאמר בפסוק יג: "וַיָּבֵא הַפְּלִיטִי"

נפרש לילדים כפשוטו, שהפליט הוא אדם שנפלט וברח מן המלחמה, כפי שמשמע מאונקלוס וכפי שכתב החזקוני: "ופשוטו, איש אחד שנפלט מן המלחמה".

רש"י כתב שהכוונה לעוג מלך הבשן. פירוש זה נשאר לגיל בוגר יותר, מפני שהילדים עלולים להתבלבל (שהרי עוג חי בזמן משה). בגיל בוגר נוכל להביא את הסבר המהר"ל בספרו גור אריה, שכוונת חכמינו ז"ל לאבות אבותיו של עוג.

"וַיָּגֵד לְאַבְרָם הָעֶבְרִי"

נסב את תשומת לבם של הילדים לכך שכאן מופיע לראשונה הכינוי "עברי", כינוי שבהמשך נהפך להיות כינויים של בני ישראל כולם.

בהסבר ביטוי זה נביא שני פירושים:

רש"י כתב שנקרא עברי, "שבא מעבר הנהר".

רד"ק הסביר שמשמעות הכינוי עברי היא: "מבני בניו של עבר. וכולם התייחסו אליו, אבל אברהם וזרעו התייחדו ביחס הזה, כי להם נשאר לשון עבר... וזרע אברהם אשר ליעקב נקראו עברים".

"וְהוּא שָׁכֵן בְּאֵלְנֵי מְמַרָּא הָאֵמְרִי אַחֵי אֶשְׁפֵּל וְאָחֵי עֲנַר וְהֵם בְּעַלְיֵי

בְּרִית אַבְרָם"

בפסוק זה נדבר על קשר האחוה בין אברם לשלושה אחים אלו - ממרא, אשכול וענר - עד כדי כך שנרתמו עמו למלחמה, כמבואר בהמשך הפרק. הקשר והברית בינם לבין אברם נבעו מרצונם להדבק בדרכו של אברם ובה' אלקיו, כפי שעולה מדברי הנצי"ב: "והם בעלי ברית אברם - אמונת אברם. ברית הוא בנוי על אמונה, שכל המאמין ועובד

את אלוה, הרי זה כריתות ברית עמו, שיהא הוא עובדו והאלוה ישגיה עליו...".

נאמר בפסוק יד: "וַיִּשְׁמַע אַבְרָם בִּי נִשְׁבָּה אָחִיו וַיֵּדַק אֶת חֲנִיכָיו וַיִּלְדֵי בֵיתוֹ שְׁמוֹנָה עָשָׂר וַיְשַׁלֵּשׁ מֵאוֹת וַיֵּדַף עַד דָּן"

פסוק זה הוא פסוק מרכזי. כל הפסוקים שלפניו נועדו להראות את גדולתו האדירה של אברם, המתגלה בפסוק זה.

אברם יוצא למלחמת מעטים מול רבים, שלוש מאות ושמונה עשרה איש מול ארבעה צבאות גדולים (בספר הישר כתוב שארבעת המלכים מנו כשמונה מאות אלף איש). בנוסף, אברם הלך דרך ארוכה של מאות קילומטרים, העוברת מדברות, כדי להציל את לוט.

שלושה קשיים מרכזיים היו לאברם במלחמה זו: גבורתם ונועזותם של המלכים, צבאם הרב ואורך הדרך שהיה עליו ללכת עם חניכיו וקשייה.

נציין בפני הילדים את מידותיו המופלאות של אברם המתגלות במלחמה זו ונרחיב בהם:

אהבת הבריות

הנכונות של אברם לצאת לקרב זה נובעת מגודל אהבתו את הבריות, וכפי שכתב הספורנו: "ומזה נודע גודל נבורת אברהם... וחסדיו עם אחיו [קרובו, כאחיו], שמסר עצמו להתנבך עליהם ולהושיע מחרב מפיהם את בן אחיו".

על כך הוסיף רבנו בחיי: "ומה שאמר אחיו - והיה בן הרן אחיו, הודיענו בזה יופי מדתו ומעלתו של אברהם, כי קנא אל הדבר ופנה אל האחות ולא פנה אל המריכה שהיה ביניהם, אבל נודדו בדבר כאילו היה אחיו ממש".

את אהבתו הגדולה של אברם לבריות, כפי שעולה במלחמתו למען הצלת לוט, נהג הרב צבי יהודה קוק להדגיש, וכך אמר בשיחותיו (שיחות הרצי"ה עמ' 158):

"כשמתעוררת מלחמה ולוט נמצא בין השבויים, [אברם] מגיים את החניכים שלו... זאת מסירות נפש מתוך ענקיות של אהבת הבריות, שנמשכת מהכרת ה' ודבקות בה' של אברהם אבינו, 'אוהב את המקום ואוהב את הבריות'".

נדגיש לילדים, שאהבתו של אברם ללוט הינה ללא תנאים. על אף שלוט עזב אותו ואת דרכו, אברם מוסר את נפשו כדי להצילו.

אומץ לב וגבורה

אהבת הבריות של אברם הביאה אותו לאומץ לב גדול, וכפי שכתב הרמב"ן בפרשת תולדות (כו, כט):

"ויתכן שהיה אברהם גדול מאד ורב כח, שהיו כביתו שלוש מאות איש שולף חרב, ולו בעלי ברית רבים, והוא בן חיל אשר לבו בלב האריה, ורדף ארבעה מלכים גבורים מאד וניצחם".

חכמה

לצד אהבת הבריות והגבורה המופלאה גילה אברם גם חכמה רבה במלחמה. אברם פעל לניצחונו במלחמה בדרך טבעית, ולא סמך על נסים. יסוד זה עולה משלוש נקודות:

א. אימוון החיילים לקרב - כדברי האבן עזרא: "חניכיו - שחנכם פעמים רבות במלחמה". וכן ביאר הרלב"ג: "...שכבר חינך אותם בענין המלחמה והגבורה", ובהמשך כתב: "ואין ספק שעם שחינכם בשאר המדות המשובחות, חינך אותם [גם] במדת הגבורה".

ב. גורם ההפתעה - אברם בחר להלחם בלילה כדי להפתיע את האויב הישן ואינו מוכן. סיבה נוספת היתה להעדרת הלילה על פני היום, וכך כתב הספורנו: "גם זה מתחבולות, שלא יראו היותם מעטים".

ג. חלוקת העבדים למחנות לפני הקרב - כדברי הרלב"ג: "שכבר נחלק עליהם בלילה הוא ועבדיו למחנות רבות, כדי שיבואו מכל הצדדים ולא ימלט איש מהם". והספורנו הוסיף: "לתחבולה, כדי שיהשבו שקמו כל הסביבות עליהם".

אמונה ובטחון בה'

במלחמה זו מתגלים גם אמונתו ובטחונו של אברם בה' שיעזור לו, וכפי שכתב הרד"ק:

"להראות לעולם צדקת אברהם ובטחונו באל ככל לב, כי הם נצחו חמשה מלכים, ואף על פי כן רדף הוא אחריהם במעט עם. ועליו ועל כיוצא בו נאמר: 'ובוטח בה' ישונב'".

תוך כדי תיאור המלחמה נדגיש גם את עזרתו של ה' לאברם, כפי שנאמר בפסוק כ': "וַיִּבְרַךְ אֱלֹהִים אֶת אֲשֶׁר מִגֵּן צְרִיף בְּיַדְדֵּךְ". נסביר שעל אף שעשה אברם את כל המאמצים והתחבולות כדי להצליח, המערכה היתה קשה והמלכים היו יכולים לגבור עליו ועל חייליו המעטים, אך ה' שמר על אברם ועל חייליו מכל משמר והביא לניצחונם הגדול, למעלה מדרך הטבע, כמבואר בדברי רש"י בתחילת הפרק הבא (טו, א): "אחר הדברים האלה - אחר שנעשה לו נס, שהרג את המלכים".

בלימוד זה נפגיש את הילדים עם מידותיו הנעלות של אברהם אבינו: אהבה, מסירות נפש למען הזולת, גבורה, בטחון בה' ואמונה בהשגחת ה'. לאור הקו המרכזי אותו נוביל בהסבר פרק זה לילדים, קו המדגיש את מאמציו של אברם ונכונותו למען לוט ואת הלימוד על מידותיו הנעלות של אברם, לא נביא לילדים בגיל זה את המדרשים המדברים על נסים מופלאים שעשה ה', כמו: עפרו של אברם שנהפך לחיצים, פסיעותיו שהיו מספר פרסאות, לקיחת אברם את אליעזר עבדו לבדו השקול כנגד שלוש מאות ושמונה עשרה איש ועוד. הלימוד על נסים אלו, מלבד שאינו מפורש בפסוקים, עלול למעט בעיני הילד את השתדלות אברם (ועיין בדברי אבן עזרא).

”וַיֵּדַק אֶת חֲנִיכָיו”

נסביר לילדים את המילה ”חֲנִיכָיו” מלשון ’חינוך’, ונאמר שאברם חינוך אותם בשני מובנים: האחד - לעבודת ה' ולקיום מצוות, כפי שכתב רש"י, והשני - חינוך לגבורת מלחמה, כפי שהבאנו בשם אבן עזרא ורלב"ג.

בפסוק זה נראה לילדים כמה גדולה היתה אהבת החניכים לאברם, עד שהיו מוכנים לצאת עמו לדרך כה רחוקה ולמלחמה כה מסוכנת.

נאמר בפסוק טז: ”וַיָּשָׁב אֶת כָּל הָרֶכֶשׁ וְגַם אֶת לוֹט אָחִיו וְרִכְשׁוֹ הַשֵּׁב...”

נדגיש פסוק זה ואף נשנו בעל פה, משום שבפסוק זה משיג אברם את כל מטרתו: הצלת לוט. אמנם התורה לא סיפרה על פגישתם של לוט ואברם לאחר ההצלה מן השבי, אך ברור שלוט היה מופתע מאד לראות את אברם, ודאי השתומם מניצחוננו על המלכים החזקים, והתפעל עד מאד מעצם הדאגה למענו על אף שעזבו.

דברי אברם ומעשיו לאחר הניצחון

על ארבעת המלכים (פסוקים יז-כד)

נאמר בפסוקים יז-יח: ”וַיֵּצֵא מֶלֶךְ סְדִם לִקְרָאתוֹ... וּמִלְכֵי צָדֵק מֶלֶךְ שָׁלֵם הוֹצִיא לָחֵם וַיֵּינן”

נשבח את מלכי צדק על החסד שעשה עם אברם בשעה ששב מן המלחמה כשהוא עייף, וכפי שכתב רש"י: ”בך עושים ליגיעי מלחמה”. נאמר שמלכי צדק היה מלך ירושלים (שלם), כתרגום אונקלוס ויונתן בן עוזיאל: ”מלכא דירושלים”, וכן שהיה צדיק ועובד ה', כפי שכתב הרמב"ן: ”שהלך מארצו לירושלים לעבוד שם את ה' והיה להם [לאנשי ירושלים] לכהן לאל עליון”.

נערוך השוואה קצרה בין שני מלכים אלו: מלך סדום הרשע ומלכי צדק שהיה צדיק.

מלך סדום לא בא לעשות חסד, אלא לבקש טובות לעצמו, וכן איננו מזכיר את שם ה' ולא מברכו כלל, למרות החסד שעשה עמו ה'. לעומתו, מלכי צדק עשה חסד עם אברם ששב מהמלחמה והוציא עבורו אוכל ושתיה, ואף ברך את ה' על שהגן על אברם.

נאמר בפסוק יז: "אַל עֲמֹק שָׁוָה הוּא עֲמֹק הַמְּלֹךְ"

כתב רש"י: "ומדרש אגדה: עמק שהושוו שם כל האומות והמליכו את אברהם עליהם לנשיא אלקים ולקצין".

נביא מדרש זה, שאינו סותר את פשוטו של מקרא, כיון שממנו עולה גדולת אברם. נדבר עם הילדים על ההערכה הגדולה שרחשו האומות כלפי אברם, על אומץ לבו במלחמתו במלכים ועל נצחונו המזהיר, עד כדי כך שעשו לו כבוד גדול והמליכו אותו לנשיא עליהם.

מדברי רש"י עולה שמעשיו של אברם גרמו גם להתעלות רוחנית של האומות, שהרי כתוב שהמליכו את אברם לנשיא אלקים, כלומר הבינו שה' היה בעזרו. נציין שכאן התקיימה ברכת ה' "ואגדלה שמך".

נאמר בפסוק יט: "...בְּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֲלִיּוֹן קִנְה שָׁמַיִם וְאָרֶץ"

השם "אֵל עֲלִיּוֹן" ככינוי לה' מופיע כאן לראשונה. נאמר לילדים שבביטוי מיוחד זה השתמשו אנשי כנסת הגדולה כשתיקנו את תפילת שמונה עשרה, וב"ברכת אבות", הברכה הפותחת את תפילת עמידה, נאמר: "האל הגדול הגבור והנורא אל עליון... וקונה הכל".

נשנן את פסוקים יח-כ שהם הפסוקים המתמצתים את אחד הרעיונות המרכזיים של פרקנו: ברכה לאברם על מסירותו ואומץ לבו, וברכה לה' שהצליח את פועלו של אברם.

נאמר בפסוקים כב-כג: "וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל מֶלֶךְ סֹדֶם הֲרִימְתִּי יְדֵי אֱלֹהֵי אֵל עֲלִיזָן... וְאִם אֶקַּח מִכָּל אֲשֶׁר לְךָ..."

להרים יד אל ה', פירושו להישבע. נסביר שאברם נזהר מלקחת דבר ממלך סדום, כי רצה לקדש את שם ה', שכולם ידעו שה' מעשיר אותה ולא בני האדם, וכדי לחזק את הדבר אף נשבע על כך.

חכמינו ז"ל למדו מהמילה "הֲרִימְתִּי" (מלשון לרומם), שאברם שר לה' שירה ונתן תודה לה' על שהצילו מהמלחמה, וכך אמרו **בבראשית רבה** (מג, כא-כב): "אמר משה: בלשון שאמר אבא [אברהם] שירה - 'הרימתי ידי אל ה'', בו בלשון אני [באותו לשון אני משה] אומר שירה, שנאמר: 'אלהי אבי וארוממנהו'".

נפרש לילד בגיל הצעיר את הפסוק כפשוטו, שהמילה "הֲרִימְתִּי" היא מלשון להרים ולא לרומם. יחד עם זאת נביא את הרעיון שבדברי חכמינו ז"ל שאברם שר לה' שירה והודה לו, לא כהסבר המילה "הֲרִימְתִּי", אלא כחיזוק לכך שאברם הכיר טובה לה'.

נאמר בפסוק כד: "בְּלִעְדֵי רֶק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים..."

כאן נציין את דאגתו של אברם לעבדיו ולבני בריתו, שעל אף שוויתר על חלקו הוא לא ויתר על חלקם. זאת בניגוד לאדונים הכנעניים הדואגים אך ורק לעצמם ולא לעבדיהם.

המסרים העולים מפרק יד

מלחמת ארבעת המלכים נגד החמישה:

1. גבורתו של אברם - למרות חוזקם הרב של ארבעת המלכים, לא פחד אברם לצאת כנגדם ולהציל את לוט.
2. השגחת ה' בעולמו - ה' הביא על לוט את צרת השבי מפני שבחר לגור בסדום.

מלחמתו של אברם במלכים והצלתו את לוט:

1. הערכת משפחת ממרא את אברם ואמונתו - משפחת ממרא כרתה ברית עם אברם מתוך הכרת גדולתו ואמיתת דרכו.
2. אהבת הבריות הגדולה של אברם - יצא למלחמה גדולה ומסר נפשו כדי להציל את לוט.
3. אומץ הלב של אברם - לחם עם חיילים מעטים נגד צבא רב.
4. להשתדל במלחמה ולא לסמוך על נס - אברם התאמץ ותכנן את כל שלבי המלחמה.
5. בטחונו הגדול של אברם בה' - אברם בטח בה' שינצח במלחמה.
6. אהבת ה' לאברם - ה' הגן על אברם ועל חייליו ומסר שונאיהם בידם.
7. אברם לימד את עבדיו יראת ה' - עבדי אברם נקראו "חניכיו", מפני שחנכם למצוות ולמלחמה.

דברי אברם ומעשיו לאחר הניצחון על ארבעת המלכים:

1. עשיית חסד - מלכי צדק כיבד את אברם בלחם ויין בשובו עייף מן המלחמה.
2. קיום הבטחת ה' - ה' הבטיח לאברם שיגדל שמו, ונתקיימה ההבטחה בכך שכל האומות המליכו את אברם עליהן.
3. קידוש השם של אברם - אברם רצה שהכל ידעו שה' מעשירו, ולכן לא לקח רכוש ממלך סדום ואף נשבע על כך.
4. הודיה לה' על טובותיו - אברם הודה לה' על שעזר לו במלחמה.
5. דאגתו של אברם לעבדיו - אברם ביקש לתת לנערים את חלקם בשלל.

פרק טו

בפרקנו שלושה נושאים עיקריים:

1. הבטחת ה' לאברם על השכר
2. הבטחת ה' לאברם על הבנים
3. הבטחת ה' לאברם על הארץ וכריתת ברית בין הבתרים

בכל אחד משלושת הנושאים העיקריים שבפרקנו ישנה הבטחה אלוקית:

1. שכר - "שָׂכַרְךָ הֲרַבָּה מְאֹד"
2. בנים - "כִּי אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּעֶיךָ הוּא יִרְשֶׁךָ"
3. ארץ ישראל - "אֲנִי ה'... לָתֵת לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ"

הבטחת ה' לאברם על השכר (פסוק א)

נאמר בפסוק א: "אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר ה' אֶל אַבְרָם בַּמַּחֲזֵה לְאֹמֶר אֶל תִּירָא אַבְרָם"

נעלה את השאלה: ממה היה אברם ירא, עד כדי כך שהוצרך ה' לומר לו "אַל תִּירָא"?

נשמע את תשובות הילדים ונגיע עמם להסברו של תרגום יונתן בן עוזיאל (הסבר המובא גם במדרש רבה, ברמב"ן ובעוד מפרשי התורה): "דילמא ייזלון אחיהון וקריביהון דאילין קטיליא ויצטרפון בלגונין ויתון עלי", כלומר אולי ילכו אחיהם וקרוביהם של אלו ההרוגים (חיילי ארבעת המלכים) ויתאספו למחנה צבא ויבואו עלי למלחמה.

לאור הסבר זה נאמר שאברם פחד שיבואו קרובי החיילים שהרג וילחמו עמו, ועל כן ה' מתזקו שלא יפחד, כי הוא יגן עליו.

”אֲנֹכִי מִגֵּן לְךָ”

גם כאן נסביר שה' מבטיח לאברם שיגן עליו מפני קרוביהם של ההרוגים, אם יבואו כנגדו למלחמה.

ורש"י כתב: ”אמר לו המקום: אל תירא אברם, אנכי מגן לך מן העונש, שלא תענש על כל אותן נפשות שהרגת.”

נשאיר דברי רש"י אלו לגיל בוגר יותר, אז נוכל גם להעלות את השאלה: מדוע חשב אברם שייענש, הרי נלחם מלחמת מצוה להציל עשוק מיד עושקו, והרג מלכים רשעים ואכזריים?.

”שְׂכָרְךָ הִרְבֵּה מְאֹד”

כתב אבן עזרא: ”...גם אתן לך שכר שנדבה רוחך להושיע בן אחיך במתי מעט ונשענת עלי.”

מלחמתו של אברם מרשימה את הילדים ומעוררת בקרבם רצון להדבק במידותיו. משום כך, בלימוד השכר הרב שמבטיח ה' לתת לאברם, נשוב ונציין את התפעלותנו ממסירותו, בשני דברים: נדבת רוחו ומסירותו למען לוט, וכן בטחונו בה'.

הבטחת ה' לאברם על הבנים (פסוקים ב-ו)

נאמר בפסוק ב: ”וַיֹּאמֶר אֲבָרָם אֲדֹנָי ה' מַה תַּתֶּן לִי וְאֲנֹכִי הוֹלֵךְ עִרְרִי וּבֶן מִשְׁק בֵּיתִי הוּא דְמִשְׁק אֱלִיעֶזֶר”

מדבריו אלו של אברם אנו למדים על גדולתו של אליעזר, שהיה אחראי על כל ביתו.

נוסיף שאליעזר היה תלמידו הנאמן והמובהק של אברם בחכמה

וביראת ה', כפי שרואים בפרק כ"ד, בפרשת חיי שרה, וכפי שדרשו חכמינו ז"ל (ויומא כח ע"ב) על המילה "דַּמְשֶׁק" - דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים. דרשה זו לא נאמר לילדים כהסבר למילה דמשק, כדי להרגילם בשלב זה לפשוטו של מקרא.

נאמר בפסוק ג: "וַיֹּאמֶר אֲבָרָם הֵן לִי לֹא נִתְּתָה זֶרַע וְהִנֵּה בֶן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי"

אברם אהב את אליעזר מאד, אך הרגיש שהעיקר חסר. הוא השתוקק לכך שיוולד לו בן וכך יוכל לקיים את דבר ה', להעמיד אומה שתלך בדרך ה' ותביא ברכה לכל משפחות האדמה.

נעלה את שאלתו של הרמב"ן: מדוע אמר כך אברם, הרי ה' הבטיחו שיהיה לו זרע, כפי שנאמר לעיל (יג, טז): "וְשָׂמְתִי אֶת זֶרְעֲךָ כְּעֶפְרַיִם הָאָרֶץ...?"

נביא את תשובת הרמב"ן: "כי הצדיקים לא יאמינו בעצמם בחטאם בשגגה... והנה ראה בעצמו בא בימים ולא נתקיימה נבואתו, וחשב כי חטאיו מנעו הטוב".

נאמר לילדים, שכאן אנו רואים את צדקותו של אברם, שחשש שמא עשה מעשה שאינו ראוי ולכן הבטחת ה' בטלה.

נאמר בפסוק ד: "וְהִנֵּה דָבָר ה' אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִרְשְׁךָ זֶה כִּי אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּעֶדָה הוּא יִרְשְׁךָ"

בפסוק זה מבטיח ה' לאברם שיהיה לו זרע וכן שהבטחה זו לא תשתנה כלל, גם אם יחטא חלילה, הוא או בניו (נסביר שה' בטוח שאם יחטאו הם יעשו תשובה), וכדברי הנצי"ב: "שהבטיח [ה' זרע] בלי שום תנאי".

נאמר בפסוק ה: "וַיֵּצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה"

נפרש כפשוטו, כפי שכתב רש"י: "הוציאו מאהלו לחוץ, לראות הנוכחים".

”וַיֹּאמֶר הֶבֶט נָא הַשְּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם
וַיֹּאמֶר לוֹ בַּהּ יְהִי זִרְעֶךָ”

נסביר שה' מוסיף עכשיו על הבטחתו הקודמות (וג, טז): ”וַיִּשְׁמְתֵי אֶת
זִרְעֶךָ בְּעֶפְרַיִם הָאָרֶץ”, שכן כעת ההבטחה היא שזרעו של אברם יהיה
ככוכבים, דבר המסמן לא רק ריבוי כמותי אלא גם חשיבות איכותית,
וכפי שכתב הנצי”ב: ”...הוסיף כאן שיהיו הרבה אנשי מעלה [בזרעו של
אברם], שיאירו ככוכבים”.

נשגן פסוקים אלו בכיתה ונשוב ונציין את אהבתו הגדולה
של ה' לאברם, שמבטיחו הבטחות כאלה.

נאמר בפסוק ו: ”וַיִּהְיֶינָם בְּהַ' וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה”

נסביר שאברם האמין בהבטחות ה', וה' החשיב לו אמונה זו לזכות,
וכך כתב רש”י: ”הקדוש ברוך הוא חשבה לאברם לזכות ולצדקה על האמונה
שהאמין בו”.

נשאל, מהי הזכות הגדולה שבאמונה זו דווקא, הרי אברהם התגלה
כבעל אמונה גדולה עוד קודם לכן, הוא האמין בה' ועזב את מולדתו
ושמע לכל ציוויי ה'. ועוד: אם קיבל הבטחה מאת ה', מדוע שלא יאמין?
וכדברי הבכור שור: ”וכי מי לא יאמין באל הנאמן?”.

על כך השיב הספורנו: ”כטח [אברם] שיעשה [ה'] מה שאמר בלי ספק,
אף על פי שהיה הדבר נמנע או רחוק אצל הטבע”.

לפי זה נסביר לילדים שאברם האמין בה' שיוליד לו בן, על אף שהוא
ושרי היו זקנים מאד, ובדרך הטבע אין מולידים בגיל כזה.

נקצר בדברי שבח אלו, כיון שהאמונה התמימה טבועה בנפש הילד
ובשבילו אין חידוש גדול בכך שאברם האמין בדברי ה'.

הבטחת ה' לאברם על הארץ

וכריתת ברית בין הבתרים (פסוקים ז-כא)

נאמר בפסוקים ז-ח: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אַבְרָם ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֶת לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ. וַיֹּאמֶר אַבְרָם ה' בְּמָה אֲדַע כִּי אֵירֶשְׁנָה" על שאלת אברם, במה אדע כי אירש את הארץ, כתב רש"י בפירושו השני: "במה אדע - לא שאל לו אות, אלא אמר לפניו: 'הודיעני באיזה זכות יתקיימו [צאצאי] כה [בארץ]'".

ופירש בעל שפתי חכמים:

"...בירושת הארץ אף על פי שהאמין שיירשנה... אבל אם יתקיים בידם [יישאר אצלם אחרי שירשו אותה] היה ספק אצלו, באיזה זכות יתקיים בידם, כי היה יודע [ש]אם לא יהיה להם זכות לא יתקיים בידם".

לפי זה נסביר לילדים שאברם האמין לה' שבניו יירשו את הארץ, ושאלתו היתה באיזה זכות יתקיימו בארץ לנצח, גם אם יחטאו, ואף אם יגלו ממנה ישבו אליה. בסיום מעמד הברית (פסוק יח) נראה את תשובת ה' לשאלה זו.

בתירת החיות ומשמעותה

בפסוקים ט'-י' מצווה ה' את אברם לקחת בעלי חיים, לבתור (לחתוך לשניים) אותם, ולתת את שני החלקים זה מול זה. כמו כן לקחת תור וגוזל של יונה ולשימם זה מול זה (רמב"ן) בלא לבתור. תיאור חיתוך בעלי החיים עלול ליצור רתיעה אצל הילדים, בפרט אם נתאר את הדם שזב מהם. תיאור זה אף עלול לפגום ברושם גדולת ברית זו.

לכן את בתירת הבהמות נתאר במילים קצרות, בלא לפרט יותר מדאי. נקרא את הפסוק ונסביר את שמות בעלי החיים. את המילה

"משולשת" נסביר מלשון שלושה ("משולש"), את המילה "ויבתר" נסביר כחיתוך לשניים, ומכאן והלאה נשתמש רק בשורש ב.ת.ר המעורר פחות דחייה, מפני שמילה זו פחות ידועה וממילא פחות מוחשית. ודאי שלא נשתמש בתמונות הממוחשות את הבתירה, ועל אחת כמה וכמה שלא נמחיש ונציג זאת.

רש"י מביא בשם חכמינו ז"ל שבתירת הבהמות ואי בתירת הגוזל מלמדים על נצחיות ישראל (הגוזל) לעומת האומות (הבהמות). כמו כן רש"י מביא שבהמות אלו שנבתרו רומזות לקרבנות, וזאת תשובת ה' לשאלת אברם, שבזכות הקרבנות יתקיימו בארץ (גם הרמב"ן מאריך בעניין זה).

גם בפסוקים י"א-י"ב (ירידת העיט על הפגרים) ראו הפרשנים רמזים לקורות עם ישראל בעתיד. כך למשל כתב הרמב"ן: "כי יבואו העמים [העיט] לבטל הקרבנות וזרעם אברהם יבריהום", ורש"י בפסוק י"ב כתב שהחשיכה היא רמז לצרות הגלות (בדומה לכך כתב גם הרמב"ן). אחר הרמזים שהביא בפסוק ט', כתב רש"י בפסוק י':

"ואין המקרא יוצא מידי פשוטו. לפי שהיה כורת [ה'] ברית עמו, לשמור הבטחתו להוריש לבניו את הארץ, בדכתיב: 'ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר' וגו', ודרך כורתו ברית לחלק בהמה ולעבור בין בתריה... אף כאן תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הנזרים הוא שלוחו של שכניה, שהוא אש".

אנו נפרש לילדים בגיל הצעיר כפשוטו של מקרא, וכפי שכתב רש"י, ונסביר את ענין הבתירה כחלק מכריתת הברית על הארץ. נרחיב בכך שברית זו מלמדת על האהבה והקשר העמוק שבין ה' לאברם, ונציין שברית זו כורת ה' רק עם אברם, ורק לפיד האש, שלוחו של מקום, ואברם, עוברים בין הבתרים - לא שום אדם אחר על פני תבל, אפילו צדיק כמלכי צדק מלך ירושלים.

נציין שהמעבר של תנור ולפיד אש מורה על תוקף ונצחיות הברית.

הסבר הפסוקים כרמזים על הקרבנות עלול למשוך את תשומת הלב של הילדים לנושאים אחרים, זאת מעבר לקושי שלהם להבין את הקשר בין הבתירה לקרבנות, ולראות בלימוד על אברם את העתיד הרחוק של עם ישראל בארצו ובבית מקדשו.

הלימוד לפי פשוטו של מקרא ישאיר רושם חזק אצל הילדים על הבטחת הארץ לאברם ולזרעו ויחזק את הכרתם בשייכות ארץ ישראל לעם ישראל, בני אברם.

נאמר בפסוק יג: "וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע תְּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם..."

נאמר לילדים שבפסוק זה מודיע ה' לאברם את העתיד, כתיאור המאורעות העומדים לקרות לבניו עד שיחזרו, אחר דור רביעי, לארץ ישראל, כדי שאברם ידע שהבטחת הארץ לא תחול מיד אלא רק אחר ירידת בניו לגלות. בהסבר זה נמנע העלאת שאלות מסובכות שהעלו המפרשים: מדוע גזר ה' על בני ישראל שעבוד כה קשה, אם ה' גזר שהמצרים יעבידו את ישראל מדוע הענישם בעשר המכות ועיין ברמב"ן ועוד), שאלות שהילדים אינם בשלים בגיל זה להבין את התשובות העמוקות שניתנו עליהן.

על פסוק זה ידועים דברי חכמינו ז"ל בגמרא בנדרים לב ע"א (ובעקבותיהם במפרשים) שה' מודיע לאברם על הגרות ועל העינוי כעונש על שאלת אברם "במה אדע כי אירשנה".

מכיוון שמפשט הפסוקים לא עולה ביקורת על אברם אבינו, ומפני ששיטתנו היא ללמוד פשוטו של מקרא לפי הדרכת חכמינו ז"ל, ולא לומר ביקורת על האבות כשאינה עולה מן הפסוקים, לכן נשאיר את דברי חכמינו אלו לילד לכשיגדל, ואז יתמודד עם הדברים.

”וְעַבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה”

לפי חשבון השנים בני ישראל לא היו במצרים ארבע מאות שנה. מכוח שאלה זו כתב רש"י: "משנולד יצחק עד שיצאו ישראל ממצרים - ארבע מאות שנים...".

כלומר חשבון ארבע מאות השנה מתחיל מלידת יצחק.

כיון שחשבון זה מורכב, ובפרט שבחומש שמות נאמר: "וּמֹשֶׁה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה" (יב, מ), דבר הסותר לכאורה את פסוקנו, על כן לא נעסוק בסתירה זו בלמדנו עם הילדים, וכשנגיע לפסוקים אלו בחומש שמות נדון בסתירה וביישובה.

נאמר בפסוק יד: "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי"

נסביר את המילה "דן" במובן שופט לרעה, לצורך עונש, והכוונה כפי שכתב רש"י, שהכוונה כאן לדין שעשה ה' עם המצרים בעשר המכות.

"וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרִכְשׁ גָּדוֹל"

נזכיר את הפסוק מחומש שמות (יא, ב): "דִּבֶּר נָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיִּשְׁאַלוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת רֵעוּתָהּ כְּלִי כֶסֶף וְכִלְי זָהָב", ונאמר לילדים שבפסוק זה ה' מצווה את משה בלשון "נָא", שהיא לשון בקשה, מפני שרוצה לקיים את הבטחתו לאברם שיצאו ברכוש גדול. נספר כיצד ה' סייע ביד בני ישראל וגרם למצרים להשאיל את רכושם היקר, כפי שנאמר (שם יב, לו): "וַיְהִי נִתָּן אֶת חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיִּשְׁאַלוּם וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרַיִם".

המעמד המיוחד של כריתת הברית

נאמר בפסוקים יז-יח: "וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וְעֹלָטָה הָיָה וְהִגָּה תְנוּר עֶשֶׂן וְלִפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה. בַּיּוֹם הַהוּא כָרַת ה' אֶת אֲבְרָם בְּרִית לְאֹמֶר לְזָרְעוֹ נְתַתִּי אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת"

פסוקים אלו הם עיקר הפרק, ועל כן בשעת לימודם נשתדל להרשים את הילדים בתיאור המעמד המיוחד של כריתת הברית, מעמד שנעשה בלהבות אש גדולות בתוך העלטה (חושך רב ביותר), דבר המורה על תוקף הברית ועל כך שלא תשתנה לעולם.

נציין שה' עבר בין הבתרים על ידי שלוחו, שהוא תנור האש והלפיד (כפי שהזכרנו בשם רש"י על פסוק י'). גם אברם עבר בין הבתרים (ועל אף שדבר זה לא מוזכר במפורש בפסוק, כך עולה מדברי רש"י שם: "ודרך כורתי ברית לחלק בהמה ולעבור בין בתריה", כלומר שני הצדדים עוברים בין הבתרים). דבר זה מורה על ברית האהבה האמיצה והתמידית שנכרתה בין ה' לאברם.

נאמר לילדים שברית זו היא נצחית, אפילו אם יחטאו ישראל, וכפי שכתב הרמב"ן: "והוסיף לו ברית עליהן שלא יגרום החטא", כלומר הברית לא תתבטל בגלל החטא.

נסביר שבכך ענה ה' לאברם על שאלתו "במה אדע". אברם חשש שמא יחטאו בניו ולא יתקיימו בארץ ישראל, לכן בישרו ה' שהבטחת הארץ היא נצחית, ותקויים אף אם חלילה יחטאו. עם זאת, נאמר לילדים, שאין הכוונה שה' יוותר על החטאים, אלא שה' נותן בבני ישראל אמון מוחלט שגם אם חלילה יחטאו, יעשו תשובה ולא ישקעו בחטא.

הברית על הארץ כולה

בפסוקים י"ח-כ"א מתוארת הברית עם אברם על נתינת ארץ ישראל לבניו, על כל חלקיה.

בפסוק י"ח מוזכרים הגבולות הדרומיים והצפוניים ביותר.

בפסוק י"ט מוזכר עבר הירדן, כמבואר ברש"י, ואילו מצטרפת נחלת הרפאים היושבים בעבר הירדן המזרחי (נחלת עוג) ומוזכרים בפסוק כ'.

הבטחת ה' לאברם על הארץ וכריתת ברית פרק טו

שאר העמים המנויים בפסוקים כ' וכ"א הם העמים שארצותיהם יושבות במרחבי ארץ כנען, בתוך הגבולות שצויינו.

בלימוד זה אנו מעוניינים לחזק את אמונתם של הילדים בכך שהארץ כולה ניתנה לנו במתנה מאת ה' בברית עולם.

המסרים העולים מפרק טו

הבטחת ה' לאברם על השכר:

1. השגחת ה' בעולמו - ה' נתן שכר רב לאברם על מסירות נפשו במלחמה.
2. ה' שומר על צדיקים - הבטחת ה' לאברם שיגן עליו ממלחמה עתידה.

הבטחת ה' לאברם על הבנים ועל הארץ וכריתת ברית בין הבתרים:

1. אהבת ה' לאברם - ה' הבטיח לאברם הבטחות גדולות וחשובות: שיגן עליו ועל זרעו ויתן לו שכר על הצלתו את לוט, שיזכה בבן שיצא ממעיו וירשנו, שירבה זרעו ככוכבים, שידון את הגוי שיעביד את בניו, ולבסוף, שיוציא אותם ממצרים ברכוש גדול.
2. צדקותו של אברם - האמין לה' על הבטחת הזרע על אף שהוא ושרי היו זקנים מאד.
3. אהבת ה' לאברם יותר מכל בני האדם - רק עמו כרת ה' ברית על הארץ.

פרק טז

בפרקנו שלושה נושאים עיקריים:

1. נתינת הגר לאברם וכפיות הטובה של הגר
2. בריחת הגר והתגלות המלאך אליה
3. חזרת הגר והולדת ישמעאל

נתינת הגר לאברם וכפיות הטובה של הגר (פסוקים א-ו)

נאמר בפסוק א: "וְיִשְׂרָי אֵשֶׁת אַבְרָם לֹא יָלְדָה לוֹ"

נדבר על הציפייה של שרי לבן, במיוחד בעשר השנים האחרונות, מאז הבטיח ה' לאברם "וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גָדוֹל".

"וְלֹא שִׁפְחָה מִצְרִית וְשָׂמָה הָגֵר"

כתב רש"י: "בת פרעה היתה, כשראה נסים שנעשו לשרה, אמר מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה ולא נבירה בבית אחר".

נסביר לילדים שאף שפרעה היה רשע, כשראה את הנסים שעשה ה' לכבוד שרי היה לו רגע של התעלות להבין את גדולתם של אברם ושרי, ולכן נתן את בתו הגר לשפחה בבית אברם ושרי.

גם הגר התפעלה משרי ושמחה להיות שפחתה, וכפי שאמרו חכמינו ז"ל במדרש שכל טוב: "אמר רבי שמעון בר יוחאי: [הגר] בתו של פרעה היתה, וכיון שראתה מעשיה של שרה, אמרה: 'מוטב להיות שפחת שרה מבת פרעה'".

מהמילים "מעשיה של שרה" משתמע שהגר לא התפעלה רק מהנסים שנעשו לשרי, אלא אף מאישיותה הגדולה, מצדקותה ומטוב לבה. המעבר מבית פרעה לביתם של אברם ושרי היה מעבר חד בשביל הגר, מעבר שעשה שינוי גדול בכל חייה, וכפי שמלמדנו **ספר החינוך** על גודל צערו של גר: "והכתוב רמו טעם הציווי [של אהבת הגר] באמרו: 'כי נרים הייתם בארץ מצרים'. הזכיר לנו שכבר נכוונו בצער הגדול שהוא שיש לכל איש הרואה את עצמו בתוך אנשים זרים ובארץ נכריה..." (מצוה תכט).

חכמינו ז"ל למדונו ששרי הבינה את הקושי של הגר, ועשתה מאמצים לחזקה ולעודדה, וכך אמרו **במדרש רבה**: "והיו מפרוניות [נשים של שרים גדולים] באות לשאול בשלומה של שרה, והיתה שרה אומרת להם: 'צאו ושאלו בשלום עלובה [בשלום הגר]'".

המתנות כהונה על המדרש מסביר את הכינוי "עלובה": "והוא לשון כבוד, העלובה והענווה בדעתה... להודיע שהיא גבירה כמותה וטובה הימנה". מדברי המדרש אנו למדים שבח גדול על שרי, שויתרה על הכבוד שהיתה יכולה לקבל מהנשים החשובות, למען הרגשתה הטובה של הגר שפחתה. מדברי המתנות כהונה אנו רואים עוד יותר את גודל מעלת שרי, שאף החשיבה את הגר כטובה ממנה.

לסיכום, נוכל להביא לילדים, כהמשך להתנהגות שרי כלפי הגר, את דברי **ספר החינוך** (שם) המלמדים כיצד צריך להיות היחס של כל אדם מישראל לגר: "וכמה היא דרך נעימות וחמדה להתחסד ולגמול טובה לאשר הניח אומתו וכל משפחת בית אביו ואמו, ויבוא לחסות תחת כנפי אומה אחרת באהבתו אותה".

התנהגותה של שרי להגר היתה כיחס של אם לבתה וכיחס אישה אל אחותה. שרי השקיעה רבות בחינוך הגר שפחתה, שבאה מבית פרעה המצרי עובד האלילים. חכמינו ז"ל אומרים ששרי היתה מגיירת את הנשים, על אחת כמה וכמה הדבר נכון כלפי שפחתה. ואכן בעקבות חינוך זה הגיעה הגר למדרגה נעלה עד שהיתה ראויה להינשא לאברם ואף לדבר עם מלאכים (ועיין בספר "שבע נביאות" של הרב אליהו ידיד).

כפי שכתבנו בפתיחה לחומש, בעקרונות הלימוד, אנו שואפים להביא את הילדים להערצה של אבותינו ואמותינו, ומתוך כך להביאם ללכת בדרכיהם, ולכן נרחיב תחילה ביחסה הטוב של שרי להגר, וברצונה לחנכה בדרך הנכונה.

נאמר בפסוק ב: "וְהָאָמֵר שְׂרֵי אֵל אֲבָרָם הִנֵּה נָא עֲצָרְנִי ה' מִלְּדַת" נראה לילדים כיצד שרי הצדקת מדברת בכבוד אל אברם, ומשתמשת במילה "נא" פעמיים. נדגיש את אמונתה של שרי, שידעה שהכל נעשה בהשגחה מאת ה' וקיבלה את גזירת עקרותה באהבה.

"בֹּא נָא אֵל שְׁפָחְתִּי אוֹלֵי אֲבָנָה מִמְּנָה"

"אֲבָנָה" - יהיה לי בנין, תיקון למצבי.

נשאל את הילדים, כיצד חשבה שרי להבנות מנתינת הגר לאברם, ונענה שתי תשובות:

האחת - שרי האמינה שבזכות המצוה שתעשה עם הגר ולא תקנא בה, יתן לה ה' שכר ויפקדה בבן, וכדברי רש"י: "בזכות שאכנים צרתי לתוך ביתי".

השניה - שרי קיוותה שבניה של הגר יגרמו לה נחת רוח ויהיו כאילו בנים שלה, כדברי רמב"ן: "שיהיה לה [לשרי] נחת רוח בבני שפחתה".

"וַיִּשְׁמַע אֲבָרָם לְקוֹל שְׂרֵי"

נדבר על גדולתו של אברם, שעל אף שאהב מאד את שרי ולא רצה אשה נוספת, הסכים לקחת את הגר, וכמו שכתב הרמב"ן:

"אף על פי שאברם מתאוה מאד לבנים, לא עשה בן בלא רשות שרי, וגם עתה לא נתכוון שיבנה הוא מהגר ויהיה זרעו ממנה, אבל כל כוונתו לעשות רצון שרה שתבנה ממנה, שיהיה לה נחת רוח בבני שפחתה, או זכות שתזכה היא לבנים בעבור בן".

נאמר לילדים, שאברם הסכים לקחת את הגר, על אף שבאה מארץ מצרים ומבית של עבודת אלילים, מפני שהיא עזבה את כל הרגליה הקודמים והתעלתה להיות צדיקה ויראת ה', כפי שעולה מדברי חכמינו ז"ל במדרש ילמדנו: "ציער הקדוש ברוך הוא לאברהם ושרה ולא נתן להם בנים כשכיל הגר שהיתה צדקת, שתכנס לאברהם ויעמוד ממנה בן".

נאמר בפסוק ג: "וַתִּקַּח שָׂרִי אִשְׁתְּ אַבְרָם אֵת הַגֵּר הַמִּצְרַיִת שְׁפָחָתָה... וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁה לֹא לְאִשָּׁה"

נדגיש באוזני הילדים את צדקותה של שרי אמנו, שהיתה מוכנה לתת את הגר לאברם בעלה, וכפי שאמרו חכמינו ז"ל במדרש הגדול: "להודיעך כח אמנו שרה שלא קנאה בשפחתה אלא נתכוונה לשם שמים".

נאמר בפסוק ד: "וַיָּבֵא אֶל הַגֵּר וַתֵּהָר וַתֵּרָא כִּי הָרְתָה וַתִּקַּל גְּבֵרָתָהּ בְּעֵינֶיהָ"

משמעות הביטוי "וַתִּקַּל גְּבֵרָתָהּ בְּעֵינֶיהָ" היא שהגר זלזלה בשרי. הגר לא רצתה לשמוע בקול שרי ולא עשתה את העבודות שהטילה עליה. כאן נשמיע ביקורת נוקבת על הגר, שהיתה כפויית טובה. שרי העניקה להגר כל כך הרבה אהבה וחמלה, חסד וטוב, חכמה ויראת ה', ועם כל זה הגר לא ידעה להחזיר לה כגמולה, ואף פגעה בה. נשאל את הילדים, כיצד צריכה היתה הגר לנהוג ביחס לשרי, ונגיע לכך שהיתה צריכה להודות לה על כל מה שהעניקה לה ואף על שנתנה אותה לאברם, והיה עליה לעשות בחפץ לב את כל מה שבקשה ממנה, ואף להתפלל לה' שיתן לה בן.

נאמר בפסוק ה: "וַתֹּאמֶר שָׂרִי אֶל אַבְרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ אֲנֹכִי נָתַתִּי שְׁפָחָתִי בְּחִיקֶךָ וַתֵּרָא כִּי הָרְתָה וַאֲקַל בְּעֵינֶיהָ וְשָׁפַט ה' בֵּינִי וּבֵינֶיךָ"

את המילים "חֲמָסִי עָלֶיךָ" נסביר כאונקלוס: "דין לי עלך", כלומר יש לי דין וטענות כלפיך.

נאמר לילדים, שאדם שיש לו טענה כנגד רעהו צריך לאמרה לו, כדי שלא ישאר בלבו כעס. עליו גם להזהר לומר את טענתו בצורה מכובדת.

דבר זה נלמד משרי שלא אמרה לאברם במפורש שהוא אשם ובמה הוא אשם, אלא רמזה לו בעדינות "חמסי עליך", דין לי עליך. בדבריה מציינת שרי את התנהגותה השלילית של הגר, ורומזת לאברם שיבין מה היה עליו לעשות.

באמירתה "יִשְׁפֹּט ה' בְּיָנִי וּבְיָנֶיךָ" רומזת שרי לכך שהיא יודעת שלאברם היתה כוונה טובה, ועל כן היא אומרת שה' יעשה משפט מי משניהם צודק.

נוסיף ונציין, שדברי שרי נאמרו מתוך צער גדול על התנהגותה של הגר אחר כל הטובות שעשתה לה.

נסביר לילדים שאברם לא רצה להוכיח את הגר כדי לא לביישה, וחשב שהיא תתחרט בעצמה כיון שהיתה צדקת.

נאמר בפסוק ו: "וַיֹּאמֶר אֲבָרָם אֶל שְׂרֵי הַגֵּה שְׂפָחֶתְךָ בְּיַדְךָ עֲשֵׂי לָהּ הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ"

דברים אלו אמר אברם מתוך רצון ששרי תחנך את הגר לא להמשיך בדרך זו של כפיות טובה וכן מתוך דאגה לכבוד ה', כי ידע ששרי צדקת ויראת ה' ופגיעה בכבודה היא פגיעה בערכים אותם היא חיה.

בכדי לתקן את מידת הגאווה של הגר צריך היה להביא אותה לקיצוניות השניה, לקבלת מרות, דבר שיקרה על ידי העבדות, וכפי שכתב אברבנאל: "שתיקון המטבע במידה פחותה, הוא בהטותו והכריחו לצד המנגר".

כלומר כדי לתקן מידה רעה צריך לנהוג לפי הצד הקיצוני השני.

"וַתַּעֲנֶה שְׂרֵי"

כהמשך ללימודנו מהפסוקים, מדברי חכמינו ז"ל ומהמפרשים, ששרי נהגה כבוד גדול וזהירות רבה בשפחתה הגר, הפוך ממה שהיה מקובל אצל עמי כנען, נדון את מעשיה של שרי הצדקת לכף זכות.

אם נצטוונו ללמד זכות על חבר, כפי שנאמר: "בְּצִדְקַת תְּשֻׁפֹּט עַמִּיתְךָ" (ויקרא יט, טו), על אחת כמה וכמה, שעלינו לדון את אשת אברם,

האדם הגדול בענקים, לכף זכות. שרי נחשבת כחלק של אברם, שכן אשתו כגופו, היא היתה ענקית בצדקותה וברוח הקודש שבה, וכפי שאומר הנביא ישעיה (נא, ב): "הִפְיִטוּ אֶל אַבְרָהָם אַבְיָכֶם וְאֶל שָׂרָה תַּחֲוֹלְלֶכֶם, כִּי אֶחָד קָרָאתִיו...".

על כן נסביר ששרי עינתה את הגר, לא כדי להתנקם בה חלילה, אלא מתוך כוונה לחנכה ולהשיבה אל הדרך הטובה, וכפי שכתב האברבנאל (שם): "וכן שרה, כאשר ראתה את הגר בנאוה ובנאון ודרך רע, עינתה אותה ונשתעבדה בה בקושי, יותר ממה שהיתה רגילה, וכל זה לתכלית טוב, כדי להשיבה אל המיצוע [להתנהגות הממוצעת]".

לאחר מכן נדבר עם הילדים על משמעות העינוי, ונדגיש שחלילה לשרי הצדקת וטובת הלב להתאכזר אל שפחתה. משמעות העינוי היא שנתנה לה עבודות קשות יותר ממה שהיתה רגילה עד כה, וכפי שאמרו חכמים במדרש רבה (מה, ו): "דליים ופנדות [סוג כלני] הוליכה לה לברהיץ", כלומר שרי לא ציערה פיזית את הגר, אלא נתנה לה עבודות שיביאו אותה לקבל מרות.

בריחת שרי ודברי המלאך (פסוקים ו-י)

נאמר בהמשך פסוק ו: "והברח מפניה"

נבקר את התנהגותה של הגר, אשר היתה צריכה לקבל באהבה את עבודותיה של שרי ולהתחרט על התנהגותה, ובמקום זאת ברח למדבר, וכפי שכתב שם האברבנאל: "והיא כפורעת מוסר [מסירה מעל עצמה תוכחה], ברח מפניה דרך המדבר".

נאמר בפסוקים ז-ט: "וימצאה מלאך ה'... ויאמר הגר שפחת שרי אי מזה באת... ויאמר לה מלאך ה' שובי אל גברתך והתעני תחת ידיה"

בפסוקים אלו נחזק את התנהגותה של שרי להגר, שהרי מלאך ה' מצווה עליה לשוב אל שרי ולקבל את העינוי, כאומר: יפה עשתה שרי

וכוונתה טובה, עליך לקבל באהבה את מרותה; וכדברי הנצי"ב: "שתרצה לסבול ממנה כשפחה המקבלת ברצון דבר הגברת, כי קנין כספה היא".

נאמר בפסוק יא: "וַיֹּאמֶר לָהּ מְלֶאךָם ה' הֲנֶךָ הָרָה וְיִלְדֶתָ בֵּן וְקִרְאתָ שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל כִּי שָׁמַע ה' אֶל עֲנִידָךְ"

כתב הנצי"ב: "שמע ה' תפילתך, בצירוף עניך, באשר ידע צרתך". כלומר ה' קיבל את תפילתה של הגר מפני שהיתה בצרה.

נסביר, שעל אף שהגר לא התנהגה כראוי כשברחה למדבר, ה' מרחם על האדם בשעת צער ומקבל את תפילתו אם היא תפילה בכוונה ובאה מעומק הלב.

נאמר בפסוק יג: "וַתִּקְרָא שֵׁם ה' הַדְּבָר אֲלֵיהָ אֵתָהּ אֵל רְאִי כִּי אָמְרָה הִגַּם הָאֵל רְאִיתִי אַחֲרֵי רְאִי" "הַלֵּם" - כאן.

כתב רש"י: "לשון תימה. וכי סבורה הייתי שאף הלוּם במדברות ראיתי שלוחו של מקום, אחרי רואי אותם בביתו של אברהם, ששם הייתי רגילה לראות מלאכים...".

נביא את דברי רש"י לילדים, ונדגיש את גדולתו של אברם, שמלאכים היו רגילים לבוא לביתו ועל כן לא נבהלה הגר מהמלאך שדיבר עמה. כמו כן נדבר על מעלתה של הגר שזכתה לשמוע את מלאך ה'. נזכיר שלמעלה זו הגיעה הגר בזכות שרי שקירבה אותה תחת כנפי השכינה.

חזרת הגר והולדת ישמעאל (פסוקים טו-טז)

נאמר בפסוק טו: "...וַיִּקְרָא אַבְרָם שֵׁם בְּנוֹ אֲשֶׁר יִלְדָה הָגֵר יִשְׁמָעֵאל" בפסוק זה נשמיע לילדים את גדולתו של אברם ששרתה עלי רוח הקודש וידע לקרוא את שם בנו "ישמעאל", כפי שכתב רש"י בשם חכמינו ז"ל: "אף על פי שלא שמע אברם דברי המלאך שאמר 'וקראת שמו ישמעאל', שרתה רוח הקודש עליו וקראו ישמעאל".

המסרים העולים מפרק טז

נתינת הגר לאברם וכפיות הטובה של הגר:

1. מעמדם של אברם ושרי - פרעה נתן את הגר בתו לשפחה לשרה.
2. צדקותה של הגר - התפעלה ממעשיה הטובים של שרה.
3. טוב לבה של שרי - דאגה שהשרות שביקרו אצלה ישאלו בשלום הגר.
4. ענוותנותה של שרי - החשיבה את הגר לטובה ממנה.
5. יראת ה' של שרי - ידעה שה' עצר אותה מלדת וקיבלה זאת באהבה.
6. אברם כיבד את שרי - שמע בקול שרי ולקח את הגר.
7. אהבתה של שרי להגר -
 - א. נתנה את הגר לאברם לאישה.
 - ב. אמרה שהבן שתלד הגר יחשב לה כבנה.
8. צדקותה של שרי - לא קנאה בשפחתה כאשר נתנה אותה לאברם לאישה.
9. הכרת הטוב - מהביקורת על הגר שהיתה כפויית טובה כלפי שרי.
10. שרי כיבדה את אברם - לא האשימה את אברם בדבר התנהגותה של הגר, אלא רמזה לו שיש לה טענה כלפיו.
11. אהבת הצדק של שרי - הטילה על הגר עבודות קשות, כדי להביאה להכרת הטוב ולמידת הענווה.
12. קבלת תוכחה באהבה - מהביקורת על הגר, שברחה למדבר ולא קיבלה את תוכחתה של שרי.

בריחת הגר ודברי המלאך:

1. הצדקת מעשיה של שרי בידי ה' - מלאך ה' אמר להגר לשוב להתענות אצל שרי.
2. רחמי ה' על המצטער - ראה את צערה של הגר וקיבל את תפילתה.
3. אהבת ה' לאברם - בזכות אברם הבטיח ה' להגר שירבה את זרעה.
4. גדולתה של הגר - מלאך ה' דיבר עמה.
5. גדולתה של שרי - הביאה את הגר למעלה זו על ידי שלימדה אותה יראת ה'.

חזרת הגר והולדת ישמעאל:

1. מעלתו של אברם - זכה לרוח הקודש וידע לקרוא לבנו בשם שאמר המלאך להגר.

פרק יז

בפרקנו ארבעה נושאים עיקריים:

1. הברית בין ה' לאברם ושינוי שמו של אברם
2. הציווי על ברית המילה
3. הברכה לשרי, שינוי שמה והבשורה על הולדת יצחק
4. אברהם מקיים את ברית המילה

פתיחה

פרקנו עוסק כמעט כולו (למעט פסוקים יז-יח ופסוקים כג-כז) בדברי ה' לאברם, ואין בדברים אלו סיפור או "עלילה", כפי שהתרגלנו עד עתה מתחילת הפרשה.

לכאורה דבר זה מהווה קושי בלימוד עם ילדים, מפני שהם התרגלו ללימוד הסיפורי, לכן עלינו להקדים ולומר, כי כעת נלמד את דברי ה' המאירים ומחיים אותנו, יותר מכל לימוד וסיפור. עלינו להרגיל את הילדים, לפתוח אוזנם כאפרכסת לשמוע את דבר ה'. דברים אלו נכונים ביחס לכל דברי ה' בפרשה, ובפרט בפרק זה בו אנו מגיעים לשיא הפרשה, לבחירת ה' באברם ושרי, בזרעם ובארץ ישראל.

בפרקנו מודיע ה' לאברם על הבחירה בו ובזרעו, הכוללת את שרי שהיא חלק ממנו, וכן על הבחירה בארץ ישראל, כפי שפירש רש"י (בפסוק ב): "ואתנה בריתי - ברית של אהבה וברית הארץ..."

עד עתה הבטיח ה' לאברם הבטחות גדולות: "ואעשך לגוי גדול" (יב, ב), "לזרעך אתן את הארץ הזאת" (יב, ז), "כי את כל הארץ אשר אתה ראה

לך אתננה ולזרעך עד עולם" (יג, טו), ואפילו כרת עמו ברית לתת לו את הארץ (טו, יח).

אלא שעד עתה עדיין לא הודיע ה' לאברם שהוא בוחר בו להיות לו ולזרעו לאלקים לדורות עולם, וזהו החידוש המרכזי בפרקנו. דברים אלו מחיים, מרוממים ומשמחים, ומלמדים אותנו ואת הילדים על גודל אהבת ה' לאברם ועל הזכות שלנו כבניו להיות לעם לה'.

הברית בין ה' לאברם

ושינוי שמו של אברם (פסוקים א-ח)

נאמר בפסוק א: "...וַיֵּדָא ה' אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי אֵל שְׁדִי"

נציין לילדים, שכאן לראשונה ה' מודיע לאברם את שמו: "אֵל שְׁדִי", דבר המלמד שזהו דיבור מיוחד של ה' עם אברם, אך לא נכנס עימם להסבר שם זה.

"הַתְּהַלֵּךְ לִפְנֵי"

נביא את דברי רש"י על פי תרגום אונקלוס: "פּלַח קדמי, הדבק בעבודתי", וכן את דברי הרמב"ן: "ללכת בדרך אשר אורה אותך... לירא ממנו לבדו ולעשות מה שיצווה".

כלומר 'להתהלך לפני ה'', פירושו לירא ממנו ולעבוד אותו. וכיצד? דרך עשיית מצוותיו.

"וְהָיָה תָמִים"

כתב רש"י: "אף זה ציווי אחר ציווי, היה שלם בכל נסיונותי". והאבן עזרא כתב: "שלא תשאל למה המילה [מה טעם מצוות ברית מילה, שבהמשך]".

והרמב"ן הוסיף על דבריו: "והוא כמעט [כדבר הפסוק בתהלים] 'יהי לבי תמים בחקך למען לא אבוש'".

לאור דבריהם נסביר לילדים את הביטוי 'להיות תמים עם ה'', בשני מובנים:
האחד – לעשות כל אשר יצווה ה', אפילו את הדברים הקשים ביותר.
השני – לקיים את מצוות ה', אפילו אם איננו מבינים את טעמו.

רעיונות אלו חשובים ומרכזיים בעבודת ה' של כל אדם, לכן נשתדל להשרישם בקרב הילדים.

נאמר **בפסוק ב**: "וְאַתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וְאַרְבָּה אֹתְךָ בְּמֵאֵד מְאֹד"
 נסביר כרש"י, שבכריתת הברית של ה' עם אברם מתכוון ה' לברית האהבה בינו לבין אברם ולברית נתינת הארץ לו ולזרעו, ולא לברית המילה המופיעה בהמשך.

נאמר **בפסוק ד**: "אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתְּךָ וְהָיִיתָ לְאֵב הַמּוֹן גּוֹיִם"

נפרש את המילה "אֵב" בשני מובנים:

האחד – כפשוטו, שיצאו מאברם עמים רבים.

השני – תפקידו של אברם הוא ללמד ולהדריך את הגויים לעבוד את ה', וכפי שכתב הנצי"ב: "...אבל זה היה הרצון והתכלית, שיהיו כל אומות העולם יודעים את ה', והאלילים כליל יחליף. ולדבר זה הזהיר הקדוש ברוך הוא את אברהם שיהיה רצונו להשקיע דעתו להיות לאב המון גוים, להכירם את ה', ובוזה יהיה נקרא 'אב המון גוים', כאב המעמיד את בנו על דעת ישרה".

נאמר **בפסוק ה**: "וְלֹא יִקְרָא עוֹד אֶת שְׁמֶךָ אֲבָרָם וְהָיָה שְׁמֶךָ אֲבָרָהם כִּי אֵב הַמּוֹן גּוֹיִם נִתְּתִיד"

בגמרא **במסכת ברכות** (יג ע"א) נאמר: "אברם הוא אברהם, בתחילה נעשה אב לארם ולבסוף נעשה אב לכל העולם כולו".
 כלומר אברם נקרא אברהם – "אֵב הַמּוֹן גּוֹיִם", מפני שילמד את הגויים דעת ה'.

זוהי הזדמנות לחזור ולהדגיש את פועלם של אברהם ושרי במשך עשרות שנים בקריאה בשם ה' ובלימוד כל הגויים את דרך ה'.

נאמר בפסוק ו: "וְהִפְרַתִּי אֶתְךָ בְּמֵאד מְאֹד וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם"

את המילים "וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם" נסביר על פי פירושו של הרמב"ן שכוונת המילה גויים לשבטי ישראל.

"וּמְלָכִים מִמֶּךָ יֵצְאוּ"

בדברים אלו מתכוון ה' להראות לאברהם עד כמה גדולה ברית אהבתו אליו עד שיוציא מזרעו מלכים.

נשאל את הילדים: הרי לכל עם ישנם מלכים, ומה מיוחד בכך שמאברהם יצאו מלכים?

נענה שה' מבטיח לאברהם שמחלציו יצאו מלכים גדולים וחשובים, שיכבדו אותם אף העמים האחרים, וכפי שתרגם אונקלוס: "ומלכין דשליטין בעממיא", מלכים השולטים בעמים, כדוד ושלמה.

נאמר בפסוק ז: "וְהִקְמֹתִי אֶת בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין זָרְעֶךָ אֶתְרִיד לְדֹרֹתֶם לְבְרִית עוֹלָם לְהִיּוֹת לְךָ לְאֱלֹהִים וּלְזָרְעֶךָ אֶתְרִיד"

פסוק זה הוא אחד הפסוקים המרכזיים בפרקנו ובפרשה כולה, והוא משמעותי מאד לכל ההיסטוריה של עם ישראל לדורותיו. כאן ה' לא רק מברך את אברהם בברכות גדולות, אלא מודיע לו על ברית נצחית לדורות עולם בינו ובין זרעו, שיהיה הוא לאלקים לאברהם ולזרעו.

משמעות פסוק זה היא הודעה על בחירת ה' באברהם ובזרעו להיות לו לעם, וכפי שכתב מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל בספרו מדבר שור (עמ' ריב):

"שהתחלת בחירת ישראל נמצאת משעה שציוה השם יתברך [את] ברית המילה לאברהם אבינו, שאז נאמר: 'להיות לך לאלקים ולזרעך

אחר־כך, שזה היעוד שיהיה השם יתברך לזרעו אחריו לעולם, שכיון שחל שם שמים על ישראל, לא יתבטל לעולם.

וכעין זה הביא בעל הליקוטים בחומש רב פנינים:

"וכאשר חשק באברהם... אמר לו הקדוש ברוך הוא: 'לך לך מארצך...!', אבל לא אמר לו עדיין 'להיות לך לאלקים', רק אמר לו 'לתת לו מתנות, כמו שנאמר 'ואברכך ואגדלה שמך...' ואחר שבא אל ארץ כנען עוד נדר לו מתנות הארץ, במראה בין הבתרים, אבל עם כל זה לא אמר 'להיות לו לאלקים', אמנם הראה לו אהבה רבה באמור לו 'אנכי מנן לך'... ועתה אמר לו התנאים שביניהם, כמו שהחתן מתחייב עצמו אל הכלה".

לאור זאת נדגיש פסוק זה, הן על ידי הדגשת החידוש שבו הן על ידי שינון וחזרה. ניתן לילדים תחושה של גאווה ושמחה, שהבחירה באברהם היא גם בחירה בכל אחד ואחד מאיתנו.

נאמר בפסוק ח: "וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֶת אֶרֶץ מִצְרָיִם אֶת כָּל אֶרֶץ כְּנָעַן לְאַחֲזֵת עוֹלָם וְהָיִיתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים"

גם פסוק זה שייך לעניין הקודם, לבחירת אברהם וזרעו להיות לעם לה'. כאן מוסיף ה', שכל התקיימות ברית זו היא דווקא בארץ כנען, וכפי שהביא רש"י בשם חכמינו ז"ל: "לאחוזת עולם - ושם אהיה לכם לאלקים, אבל בן ישראל הדר בחוץ לארץ דומה כמו שאין לו אלוה". נסביר לילדים שדווקא בארץ ישראל ה' ישגיח על בני ישראל ויברכם, ורק בה יוכלו בני ישראל ללמוד תורה כראוי ולקיים את כל מצוותיה, ולא בחוץ לארץ.

בפסוק זה נדגיש שה' מבטיח את הארץ בשלמות, לכל גבולותיה - "את כל ארץ כנען", ושהבטחה זו היא "לאחוזת עולם", כלומר לא תשתנה לעולם.

בלימוד פסוק זה נשתדל לעורר אצל הילדים את האהבה אל הארץ והרצון להישאר בה תמיד.

הציווי על ברית המילה (פסוקים ט-יז)

נאמר בפסוק ט: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם וְאַתָּה אֵת בְּרִיתִי תִשְׁמֹר..."
כתב רש"י: "ואתה - ו' זו מוסף על ענין ראשון. 'אני הנה בריתי אתך',
ואתה היה זהיר לשמרה, ומחי שמירתה? 'זאת בריתי אשר תשמרו... המול
לכם כל זכר'".

נסביר לילדים שבתחילת הפרק מודיע ה' לאברהם שהוא כורת ברית
אהבה עמו ועם זרעו עד עולם, ובחלקו השני מצווה ה' את אברהם על
חלקו בשמירת הברית - עליו לקיים מצוות ברית מילה. וכך כתב בעל
הליקוטים בחומש רב פנינים:

"ועתה, אחר כל זה, אמר לו התנאים שביניהם, כמו שהחתן
מתחייב עצמו אל הכלה והיא מתחייבת עצמה אל החתן, כמו כן
אמר ה' לאברהם: 'אני הנה בריתי אתך', כלומר הנה התנאים שאני
מתחייב לך, 'והיית לאב המון גויים'... והפירתי... והקימותי... אחר
כך אמר מה יתחייב הוא [אברהם], ולכן אמר 'ואתה את בריתי
תשמר', כאילו אמר: ואלו התנאים שתחייב אתה, 'זאת בריתי'..."

נאמר בפסוק יא: "וּנְמַלְתֶּם אֵת בְּשַׁר עֲרְלַתְכֶם וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי
וּבֵינֵיכֶם"

כתב הספורנו: "לאות ברית - זכרון תמידי ללכת בדרכיו, בהיותו כחותם
האדון בעבדו".

לאור דברי הספורנו נאמר לילדים, שברית המילה תהיה לנו לסימן שה' הוא אלקינו ואנחנו עבדיו, ועל ידי זיכרון זה נלך תמיד בדרכיו ונשמע למצוותיו. נזכיר לילדים שרעיון זה אנו אומרים גם בברכה השניה בברכת המזון: "ועל בריתך שחתמת בבשרנו".

הברכה לשרי, שינוי שמה והבשורה על הולדת יצחק (פסוקים טו-כב)

נאמר בפסוק טו: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם שְׂרִי אֶשְׁתֶּדֶד לֹא תִקְרָא אֶת שְׁמָה שְׂרִי כִּי שְׂרָה שְׁמָה"

בהמשך הגמרא במסכת ברכות (יג ע"א), שהזכרנו בפסוק ה', נאמר: "שרי היא שרה, בתחילה נעשית שרי לאומתה ולכסוף נעשית שרה לכל העולם כולו".

כפי שהסברנו בפסוק ה', שאברהם נקרא "אב המון גויים", מפני שילמד את הגויים דעת ה', כן נאמר כאן, ששרה תלמד את הנשים כולן דעת ה', וכפי שכתב הנצי"ב בפסוק הבא:

"וברכתיה והיתה לגוים - ברכה יתירה, אשר לא די שאומה ישראלית יצאה ממנה, אלא אפילו לגוים תהיה, וכברכת ה' לאברהם [שאמר לו "ונתתיך לגוים" ופירש שם הנצי"ב: "שתהיה מלמד דעת לגוים... שתהא מחכים ומיישר דעת הגוים"]".

נאמר בפסוקים טז-יז: "ויברכתני אתה וגם נתתני ממנה לך בן... ויפל אברהם על פניו ויצחק ויאמר בלבו הלבן מאה שנה יולד..."

נביא את דברי רש"י על המילים "ויפל אברהם" שכתב: "זה תירגם אונקלוס 'וחד', לשון שמחה... למדת שאברהם האמין ושמח..."

נאמר בפסוק יט: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבֵל שָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ יִלְדָת לְךָ בֵּן וְקָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִצְחָק וְהִקְמַתִי אֶת בְּרִיתִי אִתּוֹ לְבְרִית עוֹלָם לְזַרְעוֹ אַחֲרָיו"

כתב העקדת יצחק:

"אמנם אחרי הודיעו את כל אלה, חזר הדיבור אליו באותה המידה עצמה ואמר לו, כי כל הטוב החוא הנוסף עליו מעתה יהיה בשיתוף אשתו הצדקת, שאף היא עתידה להתחדש כמותו, ושלה לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה, כי מיד עולה היא עמך בגדולה... ובמדרש כתיב: 'אשת חיל עמרת בעלה'... וכשהיא [האשה] הגונה חייב מה שאמר הכתוב, כי בגדולת האיש תגדל העמרה מעצמה".

וכעין זה כתב בספר צרור המור: "זוה שאמר 'שרי אשתך', הרי היא בגופך, ולכן לא תקרא את שמה שרי, 'כי שרה שמה' מיום שאתה נקראת אברהם".

כלומר ה' מודיע לאברהם שכל ההבטחות שהבטיח לו, וכן כריתת הברית עמו ועם זרעו אחריו, יהיו בשיתוף עם שרה, לאמור: כריתת הברית עם אברהם היא כריתת ברית עמו ועם שרה, וההבטחות על הזרע והארץ הם מהבן שיצא משניהם יחד (ראה "נשים במקרא" של הרב עדין שטיינזלץ שכתב: "וכל המתרחש אצל אברהם הוא איפה כפול - אברהם ושרה יחד...").

על פי זה נדבר עם הילדים על כך שה' מחשיב את שרה כחלק בלתי נפרד מאברהם וכצדקת כמותו, ועל כן הברית הגדולה שכורת ה' עם אברהם לדורות עולם נכרתת גם עמה.

אברהם מקיים את הציווי על ברית המילה (פסוקים כג-כו)

נאמר בפסוקים כב-כג: "וַיְכַל לְדַבֵּר אֶתֹו וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אַבְרָהָם. וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְאֶת פֶּלַי יְלִידֵי בֵיתוֹ... וַיְמַל אֶת בְּשָׂר עָרְלָתָם בְּעֵצִים הַיּוֹם הַזֶּה"

נאמר בפסוק כו: "בְּעֵצִים הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוּל אַבְרָהָם וַיִּשְׁמָעֵאל בְּנוֹ"

כתב העקדת יצחק: "ולזה היה מהירות אברהם אבינו לעשות אותה בעצם היום ההוא... לא אחר הזקן אפילו רגע אחד". בעקבות דבריו נדבר על הזריזות של אברהם במצוות המילה, אפילו שהיה קשה עליו הדבר בהיותו בגיל תשעים ותשע. נראה לילדים את זריזותו מסמיכות הפסוקים כ"ב-כ"ג. מיד כשכילה ה' לדבר עמו, לקח אברהם את ישמעאל ובני ביתו, וכדברי אור החיים: "שלא נתעכב מעשות מצוות ה', אלא תיכף ומיד כאשר דיבר". ניתן ללמוד זאת גם מהמילים "בְּעֵצִים הַיּוֹם הַזֶּה" - מיד באותו היום.

בלימוד זה נשתדל לעורר את הילדים להזדרז במצוות גם אם הן קשות.

נאמר בפסוק כז: "וַיְכַל אֲנָשֵׁי בֵיתוֹ יְלִיד בֵּית וּמִקְנֵת כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן נֶכֶד נִמּוּלוּ אֹתוֹ"

כתב הרמב"ן: "סיפר הכתוב מעלתו ביראת ה' ומעלת כל בני ביתו, שכולם זריזים מקדימים למצוות". כלומר אברהם לא הכריח את עבדיו למול, אלא הם נתרצו בעצמם ואף הזדרזו למול כי רצו לעשות את מצוות ה', דבר המורה על מעלתם.

לפי זה נדבר על השפעתו הגדולה של אברהם על עבדיו, אף על אלו שקנה מאת הגויים; בני נכר עובדי עבודה זרה, שנהפכו להיות יראי ה', עד שהגיעו למעלה כזו שהזדרזו לעשות רצון ה' על אף הקושי שבמצווה, וכפי שכתב צרור המור: "לפי שהיו מחונכים במצוות נמלו אתו ברצון שלם בלי עכוב".

בעקבות דברי בעל הליקוטים בפרשת חיי שרה (הובאו בתחילת פרק י"ג), נוכל לומר שאברהם היה אהוב וכולם רצו להיות עבדיו, והעבדים הסכימו למול בזריזות מפני שאהבו מאד את אברהם והיו מוכנים לעשות כל אשר יצוו, בחפץ לב.

מהפסוקים משתמע שאברהם מל את ישמעאל וילידי ביתו תחילה ורק אחר כך מל את עצמו.

נשאל את הילדים, מדוע לא הקדים אברהם למול את עצמו תחילה, ונביא את דברי הרמב"ן: "כי אברהם נודרו במצוה המילה שלהם תחילה... ואחר כך מל את עצמו, שאילו הקדים מילתו היה חולה או מסוכן בה, מפני זקנותו, ולא היה יכול להשתדל במילתם".

על פי דבריו נאמר שאברהם מל תחילה את ישמעאל וילידי ביתו מפני צדקותו, שחש שאם ימול עצמו קודם לא יוכל למולם.

המסרים העולים מפרק יז

הברית בין ה' לאברם ושינוי שמו של אברם:

1. קיום דבר ה' בשלמות, ללא ערעור - ציווי ה' לאברם להתהלך לפניו בעבודתו ולעשות בתמימות את כל אשר יצווה.
2. אהבתו המיוחדת של ה' לאברהם - ה' כרת עמו ועם זרעו בלבד ברית אהבה להיות להם לאלקים לעולם.
3. משמעותה הגדולה של הברית: ה' ירבה את זרעו של אברהם, יוציא ממנו עמים נוספים, בזרעו יהיו גם מלכים, אברהם ילמד דעת ה' את הבריות וה' ישגיח עליו ויתן לו את הארץ לעולם.

הציווי על ברית המילה:

1. אהבת ה' לאברהם - נתן בבשרו של אברהם אות תמידי על הברית שנכרתה עמו ועם זרעו.
2. אהבת אברהם וזרעו לה' - ברית המילה תזכיר לאברהם ולזרעו תמיד שהם עבדי ה'.

הברכה לשרי, שינוי שמה והבשורה על הולדת יצחק:

1. אהבתו המיוחדת של ה' לשרה - הודיע לאברהם שהברית עמו כוללת את שרה ולא שום אשה אחרת.
2. משמעותה הגדולה של ההבטחה: שרה תלמד את הגויים דעת ה', הברית תמשיך להתקיים דרך יצחק - הבן שתלד, ה' ירבה את זרעה ויוציא ממנה מלכים.

אברהם מקיים את ברית המילה:

1. זריזותו של אברהם במצוה - קיימה במהירות.
2. התגברות אברהם במצוות - קיים את מצוות המילה בזריזות, למרות שהיה זקן בן תשעים ותשע.
3. יראת ה' של בני בית אברהם - גם הם הזדרזו לקיים מצוות מילה באהבה וברצון.
4. החינוך של אברהם ליראת ה' - מילת עבדיו ברצון שלם היתה פרי חינוכו של אברהם.
5. אהבת העבדים לאברהם - מלו באהבה וברצון בגלל שאהבוהו.
5. רצונו של אברהם לקיים את המצוה בשלמות - מל קודם את עבדיו, שמא אחרי שימול עצמו לא יוכל למולם.

סיכום פרשת לך לך

בפרשתנו נפגשים אנו עם אברהם אבינו, האדם היחיד על פני תבל בו **בחר** ה' להיות לו ולזרעו אחריו לאלוקים. ה' **הבטיח** לאברהם שיקים ממנו גוי גדול שיהיה לו לעם, שירבה את זרעו ויוציא ממנו מלכים גדולים, וזרעו יודיע את שמו לעמים בכל הדורות.

עם אברהם **כרת** ה' **ברית** בלפיד אש ותנור עשן, לתת לו ולזרעו את ארץ כנען, הנבחרת מכל הארצות, לכל מלוא גבולותיה. גדולה מאד היתה **אהבתו ויראתו של אברהם לה'**, תמיד שמע בקול ה' לכל אשר ציווהו, וגילה גבורה עילאית גם בקיום ציוויים קשים ביותר.

אהבה מופלאה אהב אברהם אבינו את כל הבריות והשתדל להיטיב עמם בכל כוחו, נפשו וממונו. לבו כלב הארי היה, נכון לסכן את חייו בשביל להציל אותם. בגודל אהבתו את הבריות נהג בהם כבוד גדול, ומתוך אהבה וכבוד לבריות התאמץ בכל כוחו ללמדם לעבוד את ה' קונה שמים וארץ, ואכן אלפים ורבבות שבו בזכותו אל ה'.

למרות כל מעשיו הטובים התנהג אברהם **בענווה** וקרא לעצמו "עפר ואפר", ובגדלותו וענקיותו כונה על ידי חכמינו ז"ל: "האדם הגדול בענקים" ו"עמודו של עולם".

הבחירה והברית אשר כרת ה' עם אברהם כללו את שרה אשתו. כמו אברהם אף שרה אמנו אהבה את הבריות בכל לבה והתאמצה בכל כוחה להיטיב להם. היא היתה שותפה מלאה למעשיו הטובים של אברהם למען הבריות ולהשפעה הרוחנית עליהם. רוח הקודש לה זכתה שרה ושמיעת אברהם בקולה מלמדים אותנו על גדולתה הנשגבה.

סיכום פרשת לך לך

ה' אהבם אהבה גדולה, השגיח עליהם, ברכם בכל, הגן עליהם מפני אויביהם ואף עשה למענם נסים ונתן בלב מלכים לכבדם. אף הבריות אהבום וכבדום; רבים הלכו אחריהם לכל אשר הלכו ורצו להיות להם לעבדים ושפחות, לשרתם וללמוד מהם חכמה ויראת ה'.

לעילוי נשמת

חברנו האהוב

הרב בנימין איזנר זצ"ל

ממייסדי תלמוד תורה מורשה

וממרבצי התורה בישיבת מורשה

תלמיד מובהק ונאמן לרבנו

הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל

אשר זכה לחנך אלפים רבים

לאור "התורה הגואלת"

ולהשקותם ממעייני הישועה

מתורתם של בחירי צדיקיא

נזדכך ביסורים ונתעלה לישיבה של מעלה

בש"ק פרשת נח ראש חדש מרחשון תשע"ב